

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De constructie van een Chileense nationale identiteit. Het ontstaan van het proto-nation branding proces in relatie met Ligas Patrioticas (1911-1925)

van der Laan, Raúl R.T.A.

Citation

Van der Laan, R. R. T. A. (2024). *De constructie van een Chileense nationale identiteit.: Het ontstaan van het proto-nation branding proces in relatie met Ligas Patrioticas (1911-1925).*

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3717739>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

DE CONSTRUCTIE VAN EEN CHILEENSE NATIONALE IDENTITEIT

Het ontstaan van het *proto-nation branding* proces
in relatie met Ligas Patrióticas (1911-1925)

Raúl van der Laan

s2914034

Bachelor-Eindwerkstuk Latijns-Amerikastudies - Moderne Geschiedenis
Universiteit Leiden

Begeleidende docent: Dr. P.A. Isla Monsalve

Leiden, januari 2024

Bron van de foto van de voorpagina:

<https://www.latercera.com/culto/2021/10/05/perseguidos-atacados-y-expulsados-cuando-la-xenofobia-azoto-a-iquique-hace-un-siglo/>

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	3
Hoofdstuk 1	
Het territoriale nationalisme in theoretisch perspectief	5
1.1 Nationalisme als ideologie	5
1.1.1 Nationale identiteit	5
1.1.2 Natiestaatvormingsproces	6
1.1.3 Staatsvorming	7
1.2 Territoriale conflicten en geopolitiek	7
1.2.1 Relatie tussen geografische en geopolitieke staat	8
1.2.2 Territoriale conflicten en territoriale soevereiniteit	8
1.3 Het nationale discours en politieke propaganda	9
1.3.1 Nationale discours als sociale constructie	9
1.3.2 Propaganda en politieke discours in het kader van territoriaal nationalisme	10
Hoofdstuk 2	
De historische geopolitieke positie van Chili vóór 1910: territoriaal nationalisme en proto-natievorming	11
2.1 Economische belangen in de salpetermijnbouwindustrie	11
2.1.1 Economische belangen in landbouwindustrie	12
2.1.2 Peruaanse belangen in nitraatmijnbouw	12
2.1.3 Ecologische effecten van El Niño 1877-1878 op nitraat mijnbouw en landbouwindustrie	13
2.2 Peruaanse positie in de Salpeteroorlog	13
2.2.1 Aanleiding van de Salpeteroorlog	14
2.2.2 Gevolgen van de Salpeteroorlog	15
2.2.3 Grensverdrag van 1883 en 1904	16
2.3 Van tijdelijke bezetting naar permanente incorporatie	16
2.3.1 Het begin van het chileniseringsproces van het nieuwe geannexeerde gebied	16
2.3.2 Weerstand van de lokale Peruaanse bevolking en de Peruaanse overheid	17
2.3.3. Referendum over het toekomstig lot van de bezette Peruaanse gebieden	17

Hoofdstuk 3	
Territoriaal nationalisme en de Ligas Patrióticas van 1910 tot 1930	18
3.1 De rol van de Chileense bevolking in het chileniseringsproces	18
3.1.1 Het tot stand komen van de Ligas Patrióticas in Chili	19
3.1.2. Het gebruik van geweld in relatie met xenofobie	19
3.1.2.1 Het gebruik van xenofobisch geweld benoemd in Peruaanse kranten	21
3.1.2.2 Het gebruik van xenofobisch geweld benoemd in Amerikaanse kranten	22
3.2 De geopolitieke belangen in het chileniseringsproces	24
3.2.1 Territoriaal nationalisme als expansieve natiestaat met harde grenzen	25
3.2.1.1 Territoriaal nationalisme in relatie met de Chileense pers	26
3.3 De overgang van multiculturele regionale identiteit naar nationale identiteit	27
3.3.1 De rol van het onderwijs in het opleggen van de Chileense identiteit	28
3.3.1.1 De rol van de scoutingbeweging in het opleggen van de Chileense identiteit	28
3.3.1.2 De rol van het onderwijs in relatie met de volksraadpleging	30
3.3.2 De rol van de pers in het opleggen van de Chileense identiteit	31
3.3.2.1 De rol van grenstijdschriften in het opleggen van de Chileense identiteit	31
3.3.2.2 De rol van patriottische kranten in het chileniseringsproces	33
Conclusie	35
Bibliografie	37

INLEIDING

De relatie tussen nationalisme en territorium ten aanzien van de grensconflicten en geopolitiek –ook wel bekend als territoriaal nationalisme– waarbij er een verbondenheid is tussen de burgers en het land is het onderwerp van dit onderzoek. Dit fenomeen staat in nauwe verbinding met de nieuwe provincies die onder Chileense controle kwamen aan het einde van de Saltpeteroorlog tegen Peru en Bolivia (1879-1884). De Peruaanse provincies Tacna en Arica zouden onder tijdelijke Chileense administratie komen voor een periode van tien jaar waarna er een volksraadpleging gehouden zou worden dat uiteindelijk niet plaats vond. Daarnaast werden de Peruaanse provincie Tarapacá en de Boliviaanse provincie Antofagasta permanent onderdeel van het Chileense nationale territorium. Dit conflict over de provincies Tacna en Arica tussen Chili en Peru ook wel bekend als de *provincias cautivas* ('gegijzelde' provincies, bezette territoria) heeft geleid tot een diplomatiek conflict dat ruim 50 jaar duurde. Het begon met de militaire bezetting in 1884 van deze provincies aan het einde van de Saltpeteroorlog. Uiteindelijk werd pas in 1929 een oplossing gevonden wanneer Tacna terug gegeven werd aan Peru en Arica officieel onderdeel zou uitmaken van Chile.

De relevantie van het onderwerp is een casestudie van territoriaal nationalisme in relatie met de 'gegijzelde' provincies. Hierbij zal er gekeken worden naar de processen en resultaten van de rol van de Chileense *Ligas Patrióticas* in de nieuwe Chileense territoria. De *Ligas Patrióticas*, een extreme nationalistische paramilitaire organisatie met een racistische, xenofobische discours, beschouwden deze provincies als onderdeel van het Chileense nationale territorium en deden alles eraan om deze provincies onderdeel te laten uitmaken van Chili. Dit onderzoek analyseert de mate van invloed en effect dat de *Ligas Patrióticas* hebben gehad in het proces van territoriaal nationalisme dat genoemd wordt het chileniseringsproces. De kwestie van dit proces en de rol van *Ligas Patrióticas* is zeer interessant om te analyseren in verband met de opkomst van het nationalisme in de 20ste eeuw waarbij de *Ligas Patrióticas* emblematisch zijn.

Daarom ligt de relevantie van het onderzoek in de vraag: hoe het chileniseringsproces zich heeft ontwikkeld gedurende de periode 1910 en 1930, waarin de *Ligas Patrióticas* actief waren. Waarbij de rol van de *Ligas Patrióticas* in de 'gegijzelde' provincies wordt geanalyseerd. Hierbij zal er gekeken worden welk effect de *Ligas Patrióticas* hebben gehad op de Peruaanse bevolking in deze provincies door middel van het gebruik van geweld en intimidatie. Bovendien zal er onderzocht worden hoe de *Ligas Patrióticas* in verband stonden met territoriaal nationalisme en het *proto-nation branding proces* in verband met de nationalistische boom als support van het chileniseringsproces. Ook zal er geanalyseerd worden wat de gevolgen van het territoriale nationalisme was met betrekking tot de rol van *Ligas Patrióticas* op de regionale identiteit en de overgang naar een nationale identiteit. Tenslotte wordt de rol van het onderwijs en de kranten geanalyseerd in verband met dit chileniseringsproces.

Dit onderzoek zal gebruik maken van de analyse van primaire en secundaire bibliografische bronnen. Deze zijn gebaseerd op primaire bronnen voornamelijk krantenartikelen zoals patriottische kranten die het chileniseringsproces steunen en buitenlandse kranten die dit proces bekritisieren. De secundaire bronnen bestaan uit wetenschappelijke literatuur.

In het eerste hoofdstuk worden de fundamentele concepten en theorieën geïdentificeerd die verband houden met het onderwerp *Ligas Patrióticas* en territoriaal nationalisme. Deze concepten en theorieën zoals nationalisme, nationale identiteit en nationale territorium zullen gebruikt worden in hoofdstuk 3 om het onderwerp te analyseren.

Het tweede hoofdstuk dient om de historische en politieke context te schetsen om sociaal-politieke achtergrondinformatie te geven voor hoofdstuk 3. De meest prominente thema's van hoofdstuk 2 zijn ten eerste het economische belang van de nitraatmijnbouwindustrie in de provincie Tarapacá en de provincies Tacna en Arica. Ten tweede wat was de impact van de Saltpeteroorlog die de oorzaak was dat Chili controle kreeg over de Peruaanse provincies.

Het derde hoofdstuk presenteert de specifieke analyse van de *Ligas Patrióticas* gerelateerd aan het chileniseringsproces en territoriaal nationalisme. Dit hoofdstuk probeert te laten zien de acties, doelen en motivaties van de *Ligas Patrióticas* en daarnaast wordt er ook achtergrondinformatie gegeven over deze groep zelf. Het hoofdstuk probeert te illustreren de xenofobische en nationalistische positie die deze groep aanneemt.

Graag zou ik de Dr. P.A. Isla Monsalve de begeleider van dit scriptieonderzoek bedanken voor zijn vele geduld, advies, het nakijken en begeleiding bij het schrijven van deze scriptie.

HOOFDSTUK 1

HET TERRITORIALE NATIONALISME IN THEORETISCH PERSPECTIEF

1.1 Nationalisme als ideologie

Volgens Breuilly leidt nationalisme tot het ontstaan van een natiestaat, waar er eerder geen sprake was van een natiestaat. Er zijn meerdere manieren hoe nationalisme kan ontstaan zoals onder andere civiel nationalisme en etnisch nationalisme. Civiel nationalisme doet een beroep op het idee van een natie met een gemeenschap gebaseerd op burgerschap. Etnisch nationalisme doet een beroep op het idee van een natie gebaseerd op een gedeelde etniciteit en taal (Breuilly, 2006). Het etnisch nationalisme kan bijdragen aan het ontstaan van proto-nationalisme en kan leiden tot een proto-natievormingsproces als er nog geen sprake was van een al aanwezige natiestaat. Etnische groepen gebaseerd op een gedeelde etniciteit of taal hopen zichzelf los te maken van de natiestaat, waartoe ze behoren en een eigen natiestaat willen vormen voor hun gemeenschap (Baud et al., 1994). Het nationalistische principe van nationalisme is gebouwd op het feit dat natiestaten cultureel homogeen zijn en dat daarnaast de onderdanen en de machthebbers allebei dezelfde cultuur dragen van de natiestaat (Gellner, 2006).

Anderson geeft aan dat nationalisme gelijkenissen vertoont met religie en dat nationalisme zelf de mantel draagt van religie, maar dan als een civiele religie. Bij religieuze gemeenschappen is de situatie zo dat een religieuze gemeenschap bij elkaar wordt gehouden door een religie. Ondanks dat individuen van dezelfde religie elkaar niet kennen, beschouwen ze elkaar als onderdeel te zijn van dezelfde gemeenschap doordat ze verbonden zijn met elkaar door religie. Nationalisme heeft een vergelijkbare situatie, waarbij de gemeenschap van een natiestaat ervoor zorgt dat de natiestaat bij elkaar gehouden wordt. De ingebeelde gemeenschap, dat de natiestaat is blijft intact als de individuen waaruit de natiestaat bestaat, blijven geloven dat ze er onderdeel ervan uitmaken (Bauman, 1999; Anderson, 2016).

1.1.1 Nationale identiteit

De nationale identiteit bestond niet voor de aanwezigheid van een natiestaat, maar is zelf een constructie gevormd door de natiestaat zelf. De nationale identiteit wordt bepaald door de dominante cultuur en taal van een dominante groep in de maatschappij. De nationale identiteit bepaalt de officiële cultuur en taal van een natiestaat, die wordt opgelegd aan de bevolking door de natiestaat zelf. De nationale identiteit dient als verbinding tussen de meerdere etnische groepen in de maatschappij voor het creëren van

een gemeenschappelijkheidsgevoel. Ondanks etnisch-culturele verschillen behoren alle groepen in de natiestaat zelf tot een en dezelfde natiestaat (Baud et al., 1994). Anderson benoemt dit concept ook wel horizontaal kameraadschap (Anderson, 2016).

Verder vermeldt Baud dat de aanwezigheid van een etnisch bewustzijn en etnische homogeniteit gebruikt kan worden voor de constructie van een nationale identiteit verbonden aan een etniciteit. De etnische groep die als voorbeeld dient voor de nationale identiteit wordt omgetoverd tot de meerderheid en de dominante etnische groep van de natiestaat, omdat het in verbinding staat met de nationale identiteit. Op hetzelfde moment worden etnische groepen die buiten de dominante etnische groep vallen omgetoverd tot de minderheid. Wanneer er sprake is van etnische diversiteit en etnische heterogeniteit wordt de diversiteit gebruikt voor de constructie van een nationale identiteit. Alhoewel in landen met een etnisch-culturele heterogeniteit wordt er niet uitgegaan van een oorspronkelijke etniciteit voor de nationale identiteit zoals dat wel het geval is bij etnisch-culture homogeniteit (Baud et al., 1994).¹

Religieuze instanties willen individuen bekeren tot hun religie om haar religieuze gemeenschap te vergroten. Een natiestaat is op een vergelijkbare manier ook bezig haar burgers tot de civiele religie te bekeren door de nationale identiteit op te leggen. Daarnaast is een nationale identiteit vergelijkbaar met religie iets dat is opgelegd gekregen niet gekozen bij de geboorte. De nationaliteit van de ouders wordt zoals religie doorgegeven aan hun kind. Het kind wordt automatisch onderdeel van de gemeenschap waartoe de ouders ook toebehoren (Baumann, 1999). Volgens Hobsbawm is het leren van de nationale taal oftewel volkstaal van een natiestaat een voorwaarde voor het verkrijgen van het staatsburgerschap en het overnemen van de nationaliteit om onderdeel te vormen van de natiestaat (Hobsbawm, 1992; Anderson, 2016).²

1.1.2 Natiestaatvormingsproces

Het natievormingsproces is één proces, waarbij het volk en de natie centraal staat gefocust op de incorporatie van een of meerdere gemeenschappen die samen zijn gegaan om een natie te vormen. Met natievorming hoopt de natiestaat zichzelf af te schilderen als een eigen culturele entiteit die losstaand van andere culturele entiteiten van andere natiestaten (Baud et al., 1994). De natiestaat is gebouwd op een gesproken taal van een

¹ Als Baud vermeldt is er geen sprake van het concept ras want de mensheid gezamenlijk is onderdeel van hetzelfde ras oftewel dezelfde diersoort want er zijn geen andere menselijke diersoorten zoals *neanderthals* omdat deze zijn uitgestorven. De volledige mensheid is onderdeel van dezelfde diersoort namelijk de *homo sapiens*. Ras heeft als functie om verschillende diersoorten te onderscheiden van elkaar. Het begrip ras en etniciteit zijn twee zeer verschillende begrippen en kunnen niet onderling verwisselbaar gebruikt worden (Baud et al., 1994).

² Zoals Baumann vermeldt kan de nationale identiteit wel ontstaan zijn uit etniciteit maar de etniciteit is niet bepalend voor de nationaliteit van een individu. Een andere geloofsovertuiging of seksuele overtuiging zijn niet bepalend voor de nationaliteit van een individu maar moeten als iets onafhankelijk gezien worden. Zoals het voorbeeld Bosnische Moslims zijn Bosniërs alleen hebben ze een andere geloofsovertuiging maakt Bosnische Moslims niet minder Bosniërs dan niet-Moslim Bosniërs (Baumann, 1999).

gemeenschap dat wordt gebonden aan de natiestaat. De natiestaat kan mede door het monopolie op de gesproken taal gebruik maken van linguïstiek nationalisme om alle groepen, die deze taal spreken incorporeren in de natiestaat (Anderson, 2016). Er is sprake van gemeenschapsvorming bij natiestaatvorming, waarbij de natiestaat wil dat individuen waaruit de natiestaat bestaat zichzelf als onderdeel gaat zien van de natiestaat (Baumann, 1999). De natiestaat ervaren is als iets absoluut en onmisbaar vergelijkbaar met religie met haar absolute regels. De natiestaat ondanks andere opties voor een maatschappij om haarzelf te organiseren is de bevolking ervan overtuigd dat de natiestaat de beste optie is voor het bestuur van een gemeenschap.

1.1.3 Staatsvorming

Baud beschrijft het staatsvormingsproces als een natiestaat die wil voorkomen dat de bevolking binnen haar grenzen verdeeld raakt. Het voorkomen op dat de natiestaat gefragmenteerd raakt en uit elkaar zou kunnen vallen door etnisch separatisme. Het staatsvormingsproces draagt met zich mee een zeer repressief en gewelddadig karakter vanuit de staat. De staat gebruikt alle middelen die mogelijk zijn om het onderdrukken van etnisch verzet dat het staatsvormingsproces in gevaar zou kunnen brengen. Het staatsvormingsproces heeft tot nog de natiestaat haar grenzen wil verzekeren en haar bestaan erkend wil hebben door andere natiestaten en is vooraf gaand aan het natievormingsproces (Baud et al., 1994).

1.2 Territoriale conflicten en geopolitiek

Om invloed te kunnen uitoefenen op het nationale territorium moet een natiestaat eerst weten waar haar landgrenzen liggen en het in bezit weten krijgen. Hierbij is het van belang het oplossen van grensgeschillen tussen natiestaten zodat er geen sprake is van een grensconflict. De manier waarop de natiestaat territoriale grensconflicten kan oplossen is door het gebruikmaken van een leger om haar eigen nationale territorium te verdedigen tegen een andere natiestaat of te vergroten door territorium van een andere natiestaat te annexeren. Daarnaast is de manier waarop de natiestaat controle uitoefent op haar territorium het oprichten van een politiekorps mede omdat de natiestaat niet overall haar controle kan uitoefenen zoals in gebieden die ver weg liggen van de centrale autoriteit. Een politiekorps kan dan dienen als een middel van dwang en repressie voor het onder controle krijgen van het nationale territorium. Deze middelen kunnen dan gebruikt worden door een natiestaat om haar nationale territorium onder controle te houden of te verdedigen (Tagliazzo, 2005). Verder vermeldt Gellner dat een staat en haar instanties de enige zijn die een compleet monopolie heeft op het gebruik van het legitiem geweld binnen het territorium van de natie. De staat verleent het recht op geweld aan handhaving instanties zoals het leger of het politiekorps die de orde in de gemeenschap moeten handhaven (Gellner, 2006).

1.2.1 Relatie tussen geografische en geopolitieke staat

De wereld is verdeeld in geografische gebieden zoals de zee met haar oceanen en het land met haar continenten. Op deze continenten en oceanen zelf zijn gebieden opgesplitst door grenzen die elk bestuurd worden door een natiestaat. Deze gebieden worden bewoond door verschillende volkeren die elk onderdeel uitmaken van een natiestaat. De locatie van een natiestaat wordt bepaald door waar het zich bevindt, maar daarnaast ook door de aanwezigheid van andere natiestaten waaraan een natiestaat grenst of is omringt. Deze positie van een natiestaat kan teruggevonden worden op de kaart, waarbij de geografische locatie oftewel de ruimtelijke werkelijkheid van een staat en de ingebeelde maatschappij oftewel de menselijke werkelijkheid samen komen om de natiestaat te vormen. De kaart is de manier om een natiestaat te kunnen ervaren zonder ermee in contact ermee te zijn gekomen alhoewel men niet alle natiestaten op de kaart persoonlijk heeft bezocht. Het bestaan van natiestaten op de kaart wordt algemeen aanvaard en niet betwist (Winichakul, 1997).

Winichakul beschrijft dat een natiestaat niet ingebeeld kan worden zonder de duidelijkheid en aanwezigheid van haar landgrenzen. Zonder landgrenzen is het niet mogelijk voor een natiestaat te kunnen bestaan, want de landgrenzen dienen als een constructie van de realiteit van het bestaan van de natiestaat zelf. Belangrijk hierbij is, alhoewel een natiestaat nationale onafhankelijkheid heeft weten te verkrijgen, dat een natiestaat daarnaast ook erkenning weet te krijgen van andere natiestaten om erkend te worden als een natiestaat die op gelijke voet staat met andere natiestaten (Winichakul, 1997).

1.2.2 Territoriale conflicten en territoriale soevereiniteit

Het is belangrijk voor een natiestaat om de landgrenzen van haar staat te bepalen. Deze soevereine ruimte is het territorium waarin een natiestaat zelf alles kan bepalen en waar andere natiestaten geen zeggenschap hebben. Dit wordt ook wel de territoriale soevereiniteit genoemd. Alles binnen de landgrenzen behoort tot de territoriale soevereiniteit van de natiestaat. Tussen natiestaten zelf kunnen er verschillen zijn over waar de territoriale soevereiniteit geldt en ophoudt. Dit kan de oorzaak zijn van dat er overlappende soevereine ruimtes zijn, waarbij er sprake kan zijn van botsende opvattingen en dit kan leiden tot territoriale conflicten (Winichakul, 1997).

Winichakul geeft voorbeelden van de beperking van de staat soevereiniteit te weten de aanwezigheid van geografische kenmerken, zoals bijvoorbeeld een berg of rivier die vaak dienen als een grens tussen natiestaten. De aanwezigheid van een bevolking zelf kan ook dienen als een grens. Stenen stapels of palen als grens hebben ook in het verleden gediend als grensmarkering (Winichakul, 1997). Hobsbawm geeft aan dat sociale politieke gemeenschappen en hun kenmerken zoals de lokale bevolking en de gesproken taal in een gebied voornamelijk bepalend zijn als markering van de grens (Hobsbawm, 1992).

1.3 Het nationale discours en politieke propaganda

De natiestaat wil voorkomen, dat etnisch separatisme kan plaatsvinden door het promoten van sociale en culturele cohesie onder de bevolking om een verbondenheid te creëren. De natiestaat wil geen splintergroepen die zich willen afsplitsen (Baud et al., 1994).

Bij het tot stand komen van een nationaal bewustzijn van een natiestaat is het oproepen van een historisch verleden, zoals een gedeelde historische geschiedenis vooraf liggend aan de natiestaat belangrijk. De natiestaat beschouwt zichzelf dan als een opvolger van een in het verleden al aanwezige staat die dan dient als een voorganger voor de huidige natiestaat (Gellner, 2006). De natiestaat wil voor haarzelf een nationale geschiedenis creëren, waaruit de natiestaat wordt afgebeeld als iets die al eeuwenlang heeft bestaan met een traceerbare geschiedenis, alhoewel het concept van natiestaat zeer recent is (Baud et al., 1994). Hiermee wil het haarzelf afbeelden als iets onsterfelijks en ontastbaars, alhoewel de gemeenschap waaruit de natiestaat bestaat sterfelijk is. De natiestaat blijft voortleven in de geschiedenisboeken en de natiestaat blijft bestaan zo lang men erin blijft geloven (Anderson, 2016).

1.3.1 Nationale discours als sociale constructie

Een cultuur is iets die bestaat uit het gepaste gedrag en communicatie in de gemeenschap van de natiestaat. Het staatsonderwijs heeft als functie het overdragen van de nationale cultuur van de natiestaat op haar staatsburgers. De natiestaat hoopt hiermee een culturele homogeniteit tot stand te brengen waarbij elk individu van de gemeenschap dezelfde cultuur draagt. De staat hoopt dan dat burgers zichzelf en elkaar beschouwen als onderdeel te zijn van dezelfde natie (Gellner, 2006). De natiestaat wil door het smeden van een nationale cultuur een nationale eenheid vormen (Marshall, 1999) en een gedeelde nationale homogene identiteit construeren (Baud et al., 1994). De cultuur dient als functie een mal te zijn waarmee burgers identiek aan elkaar gemaakt kunnen worden (Baumann, 1999).

Sinds dat het staatsonderwijs en de drukpers bestaan wordt er een standaard nationale taal geselecteerd, die dan dient als de *lingua franca de facto* als officiële taal van de natie. Een staatstaal dient dan als een universele taal met meerdere doeleinden zoals een taal die gebruikt kan worden in de cultuur als literaire taal, in het dagelijks leven als taal voor communicatie en tot slot in de het bureaucratische proces als administratieve taal. Er zijn meerdere manieren om individuen de nationale taal te laten leren. De meest voorkomende manieren zijn als individuen het leger ingaan of scholing krijgen (Hobsbawm, 1992). In het staatsonderwijs onder leiding van de staat werd het schoolcurriculum aangevuld met nationale geschiedenis en verhalen van nationale glorie. Het onderwijs werd gebruikt als instantie om een nationaal bewustzijn te construeren.

Daarnaast droeg het onderwijs bij aan het standaardiseren van de taal. Ondanks de meerdere gesproken dialecten kunnen alle burgers van de natiestaat met elkaar communiceren gebruik makend van de nationale taal (Baumann, 1999).³

1.3.2 Propaganda en politieke discours in het kader van territoriaal nationalisme

De natiestaat hoopt dat alle staatsburgers het beschouwt als onderdeel van de natiestaat en zich weten te verenigen binnen haar grenzen van het nationale territorium. Alhoewel de etnische grenzen in de meeste gevallen niet samenvallen met de landgrenzen van de natiestaat. Dit kan leiden tot een conflict (Gellner, 2006). Zoals Hobsbawm het omschrijft is de bevrijding van nationale groepen buiten de landgrenzen van de natiestaat door nationale expansie van het nationale territorium (Hobsbawm, 1992). Als racisme als functie kan dienen als rechtvaardiging van deze territoriale conflicten als casus belli tegen andere natiestaten. Het dient daarnaast ook als rechtvaardiging in interne conflicten in het thuisland zelf voor valideren repressie en overheersing (Anderson, 2016).

³ Zoals Baumann meldt voor de aanwezigheid van de nationale taal was het Latijn de gebruikte taal in het onderwijs en bureaucratisch niveau. De Bijbel was in het Latijns en het belang van onderwijs toen was het leren lezen van de Bijbel. Dit veronderstelde dat men Latijn kon spreken en lezen. Pas later met de opkomst van nationalisme en natiestaten werd het Latijn vervangen door een nationale taal en de Bijbel vertaald in andere talen. Een vergelijkbare hedendaagse situatie is de situatie met het Arabisch en de Koran omdat deze pas zeer recent is in andere talen (Baumann, 1999).

HOOFDSTUK 2

DE HISTORISCHE GEOPOLITIEKE POSITIE VAN CHILI VÓÓR 1910: TERRITORIAAL NATIONALISME EN PROTONATIEVORMING

2.1 Economische belangen in de salpetermijnbouwindustrie

Nitraat werd vroeger gebruikt in de landbouwindustrie als landbouwmeststof als onderdeel om kunstintraat te produceren. Het nitraat voedt de grond met stikstof wat nodig is voor plantengroei, zodat de grond genoeg stikstof bevat. De naam van de Salpeteroorlog is een van de redenen, waarom er een oorlog was tussen Chili en zijn buurlanden Peru en Bolivia tussen 1879 en 1884. Het nitraat dat werd gevonden in de Atacama woestijn waar de nitraat velden liggen is van zeer hoge waarde omdat het zeer zuiver was.⁴ In de 20de eeuw en eerder voor de Salpeteroorlog werd voornamelijk gebruikt op natuurlijke wijze uit dierlijke uitwerpselen zoals guano maar aan het einde van de 19ste eeuw en begin 20ste eeuw begon op een grote schaal kunstintraat geproduceerd te worden in fabrieken. Een belangrijk bestandsdeel voor de productie van kunstintraat in de fabriek was het salpeter mede door het hoge gehalte nitraat. Nitraat werd ook gebruikt voor de wapenindustrie om explosieven te maken omdat het een belangrijk chemisch materiaal is om buskruit te maken. Salpeter vormt hier een belangrijk onderdeel van. Nitraat wordt gevormd door afzetting van ionen uit de atmosfeer, een proces dat al 15 miljoen jaar lang gaande is in de Atacama woestijn, de droogste woestijn ter wereld. De extreme droogte in deze woestijn voorkwam de consumptie door bacteriën en planten, omdat er geen plantengroei kon plaatsvinden. Hierdoor was het in staat nitraatvelden te vormen (Cushman, 2013).

Door de grote vraag en het grote belang kreeg nitraat de naam het witte goud. Mede door de intensieve monocultuur in de agrarische industrie werd de grond uitgeput, waarbij de grond moest worden aangevuld met meststof. Chili had, na de annexatie van de nitraatrijke gebieden van Peru en Bolivia, het monopolie op de nitraatmijnbouwindustrie. Chili was in bezit gekomen van de grootste voorraad zuiver nitraat, meer dan elk ander land ter wereld (Penrose, 1910). Met de toegenomen vraag naar nitraat zorgde het voor een toegenomen economische groei van de Chileense mijnbouwindustrie en zorgde voor een groeiende economische welvaart in Chili (Clayton, Conniff & Gauss, 2017).

⁴ Het nitraat in Chili bestaat voor het overgrote deel uit nitraat en niet uit andere materialen, zoals vaak het geval is bij andere plekken waar nitraat wordt gevonden. Dit komt vooral doordat het lokale droge klimaat door weinig neerslag en het landschap heeft gezorgd voor een ideale plek voor de vorming van dit zuiver nitraat. Vandaar dat er veel interesse was van buitenlandse actoren en een grote vraag naar dit soort nitraat (Penrose, 1910).

2.1.1 Economische belangen in landbouwindustrie

Zoals eerder vermeld is nitraat belangrijk voor de landbouwindustrie. Verder exporteert Chili voornamelijk tarwe en bloem, dat werd gecultiveerd in de Centrale Vallei op *haciendas*.⁵ De waarde van tarwe en bloem vervijfvoudigde tussen 1840 en 1860 en vormde een belangrijke bron van economische welvaart (Clayton, Conniff & Gauss, 2017). Er was een transitie gaande van *hacienda* economie naar een export gefocuste economie tussen 1860 en 1930. Mede door de toegenomen vraag uit het buitenland en binnenland ontstond er een explosieve groei in export tussen 1860 en 1870. Dit droeg bij aan de technologische ontwikkelingen, zoals de mechanisatie door middel van landbouwmachines, zoals tractoren en irrigatie. De aanleg van irrigatiekanalen in de landbouw om aan de vraag te voldoen aan in de groei van de markt is een goed voorbeeld. Deze kapitaalinvesteringen waren vooral in het nitraat tijdperk in arbeidsbesparing en landsverbetering technologie. Mede door deze technologische ontwikkelingen was het in staat om meer land te cultiveren met minder arbeid. Dit resulteerde in een toename van de tarweproductie. Deze exportcyclus droeg bij aan een stimulans om te investeren in landbouwmodernisering, zoals door het oogsten van tarwe met machines (Robles-Ortiz, 2009). Ook de interne vraag uit het noorden naar landbouwproducten en uit het zuiden door de nitraatmijnbouw had tot gevolg dat Chili niet alleen agrarische producten exporteerde maar ook zelf consumeerde. Landbouwaanbod uit het zuiden leidde dus tot een vraag in het noorden (Blakemore, 1993).

2.1.2 Peruaanse belangen in nitraatmijnbouw

Peru was met haar economie gebouwd op de export van *guano* in de periode voorafgaande aan de Saltpeteroorlog. *Guano* is een natuurlijke afzetting van uitwerpselen van vogels, met dezelfde functie als nitraat wat dus werd gebruikt als meststof om kunstmest te maken. De Chincha eilandengroep, die de *guano* afzettingen bevatte was zeer gewild bij de Europese supermachten en Peru had meerdere malen verzocht tot Europese blokkades om controle te krijgen op deze eilandengroep, die *guano* bevatten. Tot wel 60 procent van de totale inkomsten van de Peruaanse staat bestond uit de handel van *guano*. Grote delen van de Peruaanse staat en maatschappij werd betaald met geld verdiend uit de *guano* industrie. In 1860 toen de Chincha eilandengroep met de *guano* afzetting bijna volledig was uitgeput werd er naar andere gebieden gekeken. De *guano* afzettingen op eilanden ten noorden en zuiden hadden *guano* van lagere kwaliteit. *Guano* was essentieel voor de meststoffenindustrie, maar met de uitputting van *guano* verving nitraat de rol van *guano*. Peru was erg afhankelijk van de *guano* industrie, die de publieke werken financierden en mede daardoor was Peru zeer afhankelijk van de prijs van *guano* op de markt (Cushman, 2013).

Toen tussen 1860 en 1870 de *guano* afzettingen begonnen op te raken keek Peru naar de nitraatmijnbouwindustrie van haarzelf om de *guano* te vervangen. Op hetzelfde moment

⁵ In het Nederlands: landgoed.

was er technologische ontwikkeling gaande, het geen nitraat zeer belangrijk maakte als onderdeel van wapenindustrie (Clayton, Conniff & Gauss, 2017). Peruaans nitraat werd gebruikt in wapenindustrie om explosieven te maken als buskruit. Er was een ruim aanbod ervan en het was gemakkelijk bereikbaar. Met de uitvinding van dynamiet, dat veiliger was te gebruiken en te vervoeren dan buskruit en door een wapenwedloop onder Europese grootmachten om betere explosieven te maken, nam de vraag naar Peruaans nitraat toe. De nitraatindustrie breidde zich ook uit naar nabij liggende nitraatvelden in Bolivia en Chili. De Peruaanse staat verdiende veel door de toegenomen van de prijs van nitraat en de belasting op de export van nitraat, waar tot nog Peru het merendeel bezat. Peru wilde de nitraatindustrie van haarzelf monopoliseren en plaatste het onder controle van het Peruaanse staatsbedrijf Compañía Administradora del Estanco del Salitre (Cushman, 2013).

2.1.3 Ecologische effecten van El Niño 1877-1878 op nitraat mijnbouw en landbouwindustrie

In 1877-1878 vond de sterkste El Niño plaats van de 19de eeuw. Dit werd versterkt door de condities van La Niña in. Dit resulteerde in overstromingen in de winter van 1877-1878 in de Centrale Vallei in Chili waardoor de tarweoogst mislukte. Terwijl op hetzelfde moment in 1877-1878 Argentinië en Californië in staat waren om record aantal tarwe te produceren waardoor ze niet meer afhankelijk waren van Chileense tarwe en het monopolie op tarweproductie overnamen van Chili. Ook landen uit de Stille Oceaan en Zuid-Atlantische Oceaan en Australië waren in staat een goede tarweoogst te hebben. Landen die eerder afhankelijk waren van Chileense tarwe export waren nu in staat zelfredzaam te zijn. In 1878 vond er een overstroming plaats in de nitraatvelden van de Pampa del Tamarugal in Peru, die ook de infrastructuur en de nitraat mijnen beschadigde. Mede door de mislukte oogsten zoals het geval was in Groot-Brittannië en andere plekken ter wereld plus het feit dat het jaar 1879 een van de koudste winters en natste zomers had, hadden meerdere boeren niet de financiële middelen om *guano* of nitraat te kunnen bekostigen. Dit resulteerde in een afname van de vraag en een daling van de prijs van *guano* (Cushman 2013).

2.2 Peruaanse positie in de Salpeteroorlog

Peru had zichzelf in de schulden gewerkt en kon met de nitraatmijnbouwbedrijven opkopen om zelf een monopolie over de deze industrie te hebben. Op hetzelfde moment heeft Peru ook aangeboden om nitraatmijnbouwbedrijven, die waren getroffen door de overstroming van 1878 in Bolivia, over te nemen. Hierdoor kreeg Peru controle over het merendeel van de nitraatvelden in Antofagasta en haar eigen nitraatvelden in Tarapacá. In 1875 maakte de Peruaanse staat nog 7 miljoen pond sterling schuld (omgerekend naar nu zou de schuld omgerekend 651,5 miljoen pond sterling) om de Tarapacá nitraatmijnbouwbedrijven op te kopen en deze schuld zou worden terugbetaald door de

toekomstige winst uit de nitraatmijnbouw van Tarapacá. Alhoewel de Peruaanse staat in handen was van Chileense nitraatbedrijven, die failliet waren gegaan gaf Chili de claim op de regio niet op. Hetzelfde gold voor haar grondstoffen (Cushman, 2013).

Zoals eerder werd vermeld was er een grote vraag naar nitraat uit het buitenland. Dit zorgde voor competitie tussen Chili en de Peruaanse-Boliviaanse alliantie om controle te krijgen over de nitraatvelden. Peru had belang dat Bolivia controle bleef houden op de provincie Atacama omdat de Peruaanse staat in handen was over meerdere Boliviaanse nitraatmijnen in de regio. Een overname van Chili zou kunnen betekenen een verlies van het Peruaans eigendom in Bolivia. Vandaar ook de Peruaanse-Boliviaanse alliantie om wederzijdse verdediging in het geval van een Chileens offensief (Hillman & D'Agostino, 2011). In het geheim werd er tussen Bolivia en Peru in 1874 een militaire alliantie getekend voor het geval dat één van de landen in een oorlog terecht zou komen met Chili (Keen, 1996). Deze militaire alliantie tussen de twee landen gold in het geval zowel van een defensieve als een offensieve oorlog met Chili (Blakemore, 1993).

2.2.1 Aanleiding van de Salpeteroorlog

Het Britse-Chileense bedrijf Antofagasta Nitrate & Railway Company, dat gevestigd was in de toenmalige Boliviaanse regio van Antofagasta liet zichzelf niet overkopen door Peru. De Boliviaanse staat wilde, om de kosten te vergoeden die waren ontstaan door de schade aan haar infrastructuur door de aardbeving van 1877, belasting heffen op de export van nitraat (Cushman, 2013). In een eerder verdrag van 1874 stond dat Chileense investeerders geen belasting hoefden te betalen voor 25 jaar. Dit verdrag werd geschonden door de Boliviaanse staat in 1878 door belasting te heffen op Chileense bedrijven in de regio Antofagasta. Chileense investeerders weigerden belasting te betalen en de Boliviaanse staat in 1879 nam beslag op de eigendommen van Chileense ondernemers als betaling voor de niet-betaalde belasting, ondanks waarschuwingen van de Chileense staat dat ze het besluit niet zouden tolereren (Keen, 1996). Chili beschouwde mede door meerdere investeringen door Chilenen in de regio en aanwezigheid van Chileense arbeiders dat de Atacama regio onderdeel zou moeten worden van de Chileense staat (Cushman, 2013).

De Salpeteroorlog kan ook als continuatie gezien worden van de eerdere oorlog van 1839 tussen Chili en de Peru-Boliviaanse Confederatie waarbij het ook ging over de Chileense claim op de Atacama woestijn (Clayton, Conniff & Gauss, 2017). Er was ook onduidelijkheid sinds het koloniale tijdperk, waarin grenzen nog vaag waren en veel onduidelijkheid waar de grens ophield. Dit resulteerde in het eerdere compromis tussen Bolivia en Chili om de grens op 24 graden ten zuiden van de evenaar te bepalen (Cushman, 2013). In 1886 bepaalde een verdrag tussen Bolivia en Chili dat de grens tussen de twee landen in de Atacama woestijn lag (Keen, 1996). Het compromis betekende dat Bolivia in controle bleef van de gebieden ten noorden van 24 graden maar dat Chileense investeerders wel konden investeren in de Boliviaanse territoria (Clayton, Conniff &

Gauss, 2017). Mede na de vondst van grondstoffen als *guano* en nitraat in de Atacama woestijn droeg het bij aan het verslechteren van de relatie tussen Bolivia en Chili. De onvruchtbare Atacama woestijn die diende als een grens werd omgetoverd in een mogelijke waardevol stuk grond vanwege de grondstoffen, die aanwezig waren (Blakemore, 1993). Alleen ditmaal liet Chili het niet tot een compromis komen en was het vastberaden om de nitraatvelden in bezit te krijgen, die de Chileense bedrijven eerder in bezit hadden, voornamelijk doordat Chili vond dat het een natuurlijk recht had op de regio (Cushman, 2013). Het gebied waarop Chili een claim deed bevatte de Atacama woestijn waarin de provincies Atacama, Tarapacá, Arica en Tacna onderdeel van uitmaken. De Salpeteroorlog ging voornamelijk over de controle van dit gebied maar ook de toegang en controle tot de grondstof nitraat (Hillman & D'Agostino, 2011).

2.2.2 Gevolgen van de Salpeteroorlog

De Salpeteroorlog vond plaats tussen 1879 en 1884. De Salpeteroorlog resulteerde in het verlies van de Peruaanse provincie Tarapacá en tijdelijke controle over Arica en Tacna voor een periode van 10 jaar, waardoor Chili de controle kreeg over de meest waardevolle en meest gezochte nitraatvelden ter wereld. Bovendien verloor Bolivia de provincie Atacama en de territoria van Mejillones en Antofagasta en daardoor de toegang tot de oceaan. Bolivia werd mede door de Salpeteroorlog afhankelijk van haar buurlanden voor toegang tot de oceaan en de internationale handel. De Salpeteroorlog was een voorproefje van hoe oorlogen in de toekomst eruit zouden komen te zien door strijd over belangrijke grondstoffen en materialen (Cushman, 2013).

Met de Salpeteroorlog bevestigde Chili haar positie als een sterke militaire macht en zeemacht in Zuid-Amerika (Clayton, Conniff & Gauss, 2017). De Chileense overwinning in de Salpeteroorlog heeft bijgedragen aan het ontstaan van een nationaal Chileense bewustzijn en het ontstaan van haar eigen identiteit. Het resulteerde ook in een boost voor de Chileense economie door controle van de nitraatvelden (Hillman & D'Agostino, 2011), ondanks dat het gevolg was van een Chileense afhankelijkheid van de nitraatexport, die Peru ook had (Cushman, 2013). De welvaart uit de belastingen op de export van nitraat waren verantwoordelijk voor de helft van het totale inkomen in de staatskas gedurende 40 jaar na de Salpeteroorlog (Blakemore, 1993). Met de nitraatmijnbouwindustrie wist Chili de staatskas aan te vullen, ondanks confrontaties omdat niet de volledige winst naar de Chileense staat ging. In tegenstelling tot het Peruaans staatbedrijf, die controle had over de nitraatvelden waren de nitraatvelden in controle van meerdere Britse ondernemingen. Er waren wel pogingen om de nitraatmijnbouwindustrie te nationaliseren, maar dit liep telkens op niets uit. Het Chileense nationale territorium was met een derde toegenomen door de annexatie van de Boliviaanse en Peruaanse gebieden (Wiarda & Kline, 2018).

2.2.3 Grensverdrag van 1883 en 1904

Het *Verdrag van Ancón*, ook wel bekend als het grensverdrag van 1883, beëindigde de oorlog tussen Chili en Peru (Clayton, Conniff & Gauss, 2017). Peru gaf de provincie van Tarapacá aan Chili voor altijd en de controle over de provincies van Tacna en Arica voor 10 jaar waarna een plebisciet zou plaatsvinden om het lot te bepalen (Keen, 1996). De verliezer van het plebisciet betaalde de winnaar 10 miljoen Chileense zilveren peso's (Blakemore, 1993). In 1884 werd er een wapenstilstand ondertekend tussen Bolivia en Chili waarna Chili controle had over de provincie Antofagasta, maar geen vredesakkoord. Bolivia wilde het verlies van haar provincie aan Chili niet erkennen. In 1904 werd er een officieel grensverdrag ondertekend tussen Bolivia en Chili, waarbij Antofagasta officieel onderdeel werd van Chili, waarbij Chili een schadevergoeding betaalde aan Bolivia. Mede omdat de provincie Antofagasta vooral als haven diende als toegang van Bolivia tot de oceaan. In het grensverdrag was opgenomen, dat Chili een spoorweg moest aanleggen tussen de Boliviaanse hoofdstad La Paz en de havenstad van Arica. Een verdrag dat moest voorkomen dat Bolivia geïsoleerd werd en afgesloten van de wereld wat zou kunnen leiden tot moeilijkheden met handel met het buitenland (Keen, 1996).

2.3 Van tijdelijke bezetting naar permanente incorporatie

Tijdens de Salpeteroorlog was er een militaire bezetting aanwezig van de Peruaanse en Boliviaanse kustgebieden door het Chileense leger. Chili had toen de controle over de kustgebieden. Na het einde van de Salpeteroorlog waren er buitenlandse investeringen in de regio, voornamelijk eerst door Britse investeerders en later Amerikaanse investeerders en de Chileense staat. Mede om de toegankelijkheid gemakkelijker te maken voor het transport van nitraat naar het buitenland was er sprake van een grote aanleg van een spoorwegstelsel, mede omdat er geen rivieren aanwezig waren omdat de nitraatvelden in de Atacama woestijn liggen. Ook investeerde de Chileense staat in de aanleg van telegraafkabels om de communicatie met de provincies, die in de Atacama woestijn lagen gemakkelijker te maken (Keen, 1996). Deze spoorwegen leidden ook tot een betere integratie van het Noorden met de rest van Chili. Zoals eerder vermeld waren de nieuwe geannexeerde gebieden van economisch belang voor de Chileense staat, omdat ze veel bijdroegen aan de Chileense staatkas. Dit leidde tot een officieel bezoek van de president Balmaceda zelf aan de nitraatgebieden met een tour door de nieuwe geïntegreerde noordelijke provincies (Blakemore, 1993).

2.3.1 Het begin van het chileniseringsproces van het nieuwe geannexeerde gebied

De naoorlogse economische groei door nitraat droeg bij aan het ingang zetten van migratie vanuit het Chileense binnenland naar het Noorden toe, ook vanuit het buitenland

zoals uit Europa en uit buurlanden zelf. Dit droeg bij aan een enorme demografische bevolkingsgroei in het Noorden waar de nitraatvelden liggen. Sinds 1875 was er sprake van toegenomen urbanisatie met stedelijke migratie. De rurale bevolking migreert naar de stad met als gevolg dat er voor het eerst in 1885 meer burgers in de stad wonen dan op het platteland. Deze toestroom van mensen, die oorspronkelijk niet uit de regio zelf kwamen, zorgde wel voor een verlies van een regionale identiteit (Blakemore, 1993).

2.3.2 Weerstand van de lokale Peruaanse bevolking en de Peruaanse overheid

Er was veel sprake van mishandeling van mijnwerkers in het noorden door onderdrukking en het slechte loon en de lange werkdagen. De Chileense staat gebruikte het leger om de nitraatgebieden onder controle te krijgen. Demonstraties door mijnwerkers werden met geweld neergeslagen en dat leidde tot veel doden onder de mijnwerkers. Deze demonstraties door mijnwerkers vonden geen gehoor bij de overheid en in plaats daarvan leverde de overheid steun aan de werkgevers. Mede door het politieke discours, dat de overheid zelf geen steun aan de mijnwerkers gaf. Deze probeerden een andere weg in te slaan om hun doel te bereiken. Dit werd gedaan door te protesteren in demonstraties voor betere sociale omstandigheden en een verandering aan te brengen van de situatie. De sociaaleconomische situatie in de stad groeide, terwijl op hetzelfde moment op het platteland de boel stagneerde (Blakemore, 1993).

De Peruaanse staat vond dat Chili opzettelijk de Peruaanse lokale bevolking lastig viel. Mede doordat het niet akkoord ging met het feit dat Chili uit het zuiden veel Chilenen naar het noorden liet migreren, waardoor de originele lokale Peruaanse bevolking dreigde een minderheid te worden in hun eigen regio. Belangrijk hierbij is dat Peru vond dat Chili dit deed om het plebisciet te beïnvloeden om ervoor te zorgen, dat de nieuwe Chileense bevolking ervoor zou zorgen dat het tot Chili zou behoren. Vandaar ook de meerdere investeringen van de Chileense staat in de regio zelf in publieke werken, infrastructuur en het onderwijs (Blakemore, 1993).

2.3.3 Referendum over het toekomstige lot van de bezette Peruaanse gebieden

Het referendum dat zou plaatsvinden over de bezette Peruaanse gebieden Tacna en Arica door Chili werd nooit gehouden. Chili bleef in handen van deze gebieden tot 1929 waarna controle over Tacna werd overdragen aan Peru. Chili bleef in handen van Arica en werd officieel onderdeel van Chili (Keen, 1996) Eerdere pogingen tussen Peru en Chili eerder om de Tacna-Arica kwestie op te lossen kwamen niet van de grond, waardoor Chili in handen bleef van het territorium totdat in 1929 de kwestie definitief werd opgelost tussen de twee landen. Chili moest 6 miljoen dollar (106.4 miljoen dollar/100.4 miljoen euro nu) betalen aan Peru als compensatie voor het feit dat de provincie Arica definitief naar Chili ging (Blakemore, 1993).

HOOFDSTUK 3

TERRITORIAAL NATIONALISME EN DE LIGAS PATRIÓTICAS VAN 1910 TOT 1930

3.1 De rol van de Chileense bevolking in het chileniseringsproces

Het tot stand komen van de *Ligas Patrióticas* en de aanwezigheid van hen is van belang geweest voor het chileniseringsproces. De acties van de *Ligas Patrióticas* om de Peruaanse bevolking te onderdrukken waren niet mogelijk geweest zonder de loyaliteit en steun van de lokale bevolking. Deze loyaliteit en steun kon verkregen worden, mede door de Chileense migratie naar de noordelijke provincies toe, maar ook vanuit de al aanwezige Chileense bevolking in Tarapacá zelf (González, 2010; Isla, 2017). De nieuwe gebieden Tacna, Arica en Tarapacá, die onder Chileense controle kwamen, waren in meerderheid Peruaans. De Chileense bevolking vormde een minderheid in de regio. Volgens een volkstelling uitgevoerd door de Chileense autoriteiten in het jaar 1907 was de compositie van de bevolking in Tarapacá provincie 66.262 Chileens, 23.574 Peruaans en 12.528 Boliviaans. Dit is een groot verschil met de eerdere volkstelling in het jaar 1876 uitgevoerd door de Peruaanse autoriteiten waar de compositie van de bevolking van de provincie was 9.664 Chileens, 17.013 Peruaans en 6.028 Boliviaans. Dit laat zien dat er sprake was van een enorme groei van de Chileense bevolking in de provincie Tarapacá. Dit kan verklaard worden door de Chileense immigratie, vanuit het centrum naar het noorden toe vanwege de nitraatindustrie, waarvoor veel arbeidskrachten nodig waren (González, 2000).

Door de groei van de Chileense bevolking in Tarapacá werd het gemakkelijker voor de *Ligas Patrióticas* zelf om hun draagvlak te vergroten, doordat er een steeds grotere groeiende aanwezigheid was van de Chileense bevolking in de provincie zelf, die de acties van *Ligas Patrióticas* konden steunen. Mede daardoor kon het chileniseringsproces beschouwd worden als kolonialisme, waarbij er sprake is van etnisch nationalisme. Dat heeft ertoe geleid dat de *Ligas Patrióticas* beschouwd werden als kolonialisten, voornamelijk in de provincies Tacna en Arica, waar vóór de bezetting door Chili van deze provincies nog geen enkele sprake was van aanwezigheid van een grote Chileense bevolking. De Chileense kolonisatie van Arica in het bijzonder diende als doel, dat als het bevolkt zou worden door Chilenen, het omgetoverd kon worden tot onderdeel van Chili zelf. De Chileense staat had zelf een kolonisatiewet aangenomen, die hierover ging met betrekking tot de provincie Tacna zelf (in het Spaans: *Ley de colonización de Tacna*). Dit maakte het gemakkelijker voor Chilenen om grond te verkrijgen in Tacna (González, 2010; Isla, 2017).

3.1.1 Het tot stand komen van de Ligas Patrióticas in Chili

De *Ligas Patrióticas* droegen bij aan het chileniseringsproces en de assimilatie van de nieuwe veroverde gebieden. De *Ligas Patrióticas* stonden los van de Chileense overheid en waren een bundeling van meerdere nationalistische groeperingen, die xenofobisch waren. Hun voornaamste activiteiten waren het aanvallen en lastig vallen van de lokale Peruaanse en Boliviaanse bevolking. Daarnaast hielden de *Ligas Patrióticas* zich ook bezig met het ondermijnen van de lokale identiteit door het aanvallen van alles dat Peruaanse en Boliviaanse elementen bevatte, zoals de lokale Peruaanse pers en onderwijsinstanties (Isla, 2017). Voorbeeld hiervan is de vernietiging van drukpersen en sluiting van Peruaanse kranten om Peruaanse meningen te censureren (Mondaca Rojas et al., 2014).

De *Ligas Patrióticas* bestonden niet uit één enkele organisatie maar is een verzamelnaam van meerdere organisaties waaronder de *Liga Patriótica Militar*, de *Ligas Patrióticas* en de *Guardias Blancas* (de Witte Garde). De *Ligas Patrióticas* waren actief in geheel Chili en was een paramilitaire nationalistische reactie op de destijds gaande grenscrisis tussen de buurlanden Chili aan de ene kant en aan de andere kant Peru en Bolivia. Het doel van de *Ligas Patrióticas* was de provincies te chileniseren, die onder Chileense controle kwamen na de Saltpeteroorlog. De *Ligas Patrióticas* waren een gewapende groep, actief in de periode tussen 1910 en het midden van de jaren 1920, voornamelijk gefocust op de provincies Antofagasta en Tarapacá maar ook aanwezig in de provincies Arica en Tacna. De *Ligas Patrióticas* gingen van start met de oprichting in het jaar 1911 van de *Liga Patriótica de Tarapacá* met belangrijke figuren uit het leger in de stad Iquique, waarna andere steden ook haar eigen lokale *Liga Patriótica* oprichtten. Zoals Maldonado vermeldt waren de belangrijkste uitgangspunten, dat de *Ligas Patrióticas* de sluiting van alle Peruaanse onderwijsinstanties en drukpersen wilden bereiken, de nationalisatie van de Chileense arbeidssector met minimaal tachtig procent van de mankrachten en leiding van Chileense nationaliteit en de eis van restrictie met als einddoel een verbod van Peruaanse migratie naar Chili (Maldonado et al., 2005). *Ligas Patrióticas* waren voornamelijk aanwezig in de urbane sectoren. In de rurale sectoren, zoals de dorpen in de pampa, was er een grote weerstand tegen de acties van de *Ligas Patrióticas*. In tegenstelling tot de steden waren de dorpen voor het merendeel voornamelijk van Peruaanse afkomst (González, 2004).

3.1.2 Het gebruik van geweld in relatie met xenofobie

Er was ook sprake van etnische discriminatie gebaseerd op etniciteit en sociale klasse tegenover de Peruaanse bevolking. Deze xenofobie is mede tot stand gekomen door de etnische spanningen, die voortgekomen zijn uit de economische crisis, waarvan sprake was in de provincie van Tarapacá. Dit heeft geleid tot de vorming van een etnisch bewustzijn als reactie op de sociaaleconomische situatie in de provincie. Er was sprake van een afkeer naar alles dat uit het buitenland kwam, maar ook voornamelijk als het om Peruaanse invloeden ging, maar ook om Afro-Amerikaanse en inheemse. Deze xenofobie

kon haar oorsprong vinden in het feit, dat de Chileens intelligentsia ten tijde van de *Ligas Patrióticas* vond dat de Chileense identiteit en maatschappij gevormd waren door Chilenen, die geïmmigreerd waren vanuit het Iberische schiereiland zonder inmenging en beïnvloed van het Afro-Amerikaans en het inheems. Deze ontkenning van de bijdrage van de inheemse groepen aan de Chileense identiteit kan verklaard worden door de manier waarop de Chileense intelligentsia neerkeek op de inheemse bevolking. De Chileense intelligentsia beschouwde de Chileense natiestaat als een natie zonder inheemse bevolking⁶ en elk individu die onderdeel was van deze natie werd de Chileense identiteit opgelegd en werd beschouwd als Chileens (Isla, 2017).

De xenofobie ontplooiëde fysiek geweld tegen de Peruaanse bevolking, maar ook tegen Chilenen, waarvan verondersteld werd dat ze samenspanden met Peru en andere buitenlanders die beschuldigd waren van het steunen van Peru in plaats van Chili. Onder de xenofobie was sprake van discriminatie, vooroordelen en racisme vanuit *Ligas Patrióticas*, dat leidde tot een gewelddadige poging om de bevolking te Chileniseren door geforceerd de Chileense identiteit op te leggen⁷ (González, 2004).

“(...) el domingo 24 del presente. Según el sarjento [sic] de policía Abelino Muñoz, a cargo del servicio policial en Dolores; como a las 16 horas más o menos, tuvo noticias de que la Liga Patriótica llegaría a ese pueblo. (...) Como a las 20 horas del mismo día dice el mencionado sargento [sic], se reunió en la plaza del pueblo un grupo de más de 60 individuos, entre los cuales se encontraba el Dr. don Ramón Venegas, residente en las inmediaciones de Dolores; los que se dirigieron [sic] a la botica y casa del súbdito peruano Óscar Valverde, la que asaltaron penetrando en su interior haciendo uso de las hachas que habían sacado del cuartel de Bomberos. (...) Después de ese asalto se fueron a casas de otros peruanos y ahí se limitaron sólo a despedazar las puertas. El señor teniente don Fernando Calvo en el servicio de patrullaje que hizo antenoche, comprobó que la botica y casa del Señor Valverde habían sido saqueadas y los muebles que existían estaban destrozados a hachazos” (González, 2000: pagina 61-62).⁸

Een voorbeeld van xenofobisch geweld gepleegd door de *Ligas Patrióticas* tegen de Peruaanse bevolking kan teruggevonden worden in bovenstaand document. Het was opgesteld door de politie in de het dorp Dolores. Er kwam een groep van 60 man naar dit

⁶ In het Spaans: *un país sin indios*.

⁷ In het Spaans: *chilenización violenta*.

⁸ Nederlandse vertaling: “(...) op zondag de 24ste van dit jaar. Volgens sergeant Abelino Muñoz, die de leiding heeft over de politiedienst in Dolores, kreeg hij om ongeveer 16.00 uur het nieuws dat de Patriottische Liga in die stad zou aankomen (...) Om ongeveer 20.00 uur op dezelfde dag, aldus voornoemde sergeant, verzamelde zich een groep van meer dan 60 personen op het stadsplein, waaronder Dr. Ramón Venegas, een inwoner van de omgeving van Dolores; die zich naar de apotheek en het huis van de Peruaanse onderdaan begaven. Ramón Venegas, inwoner van de omgeving van Dolores, die naar de apotheek en het huis van de Peruaanse onderdaan Óscar Valverde ging, die ze overvielen en binnendrongen met bijlen die ze uit de brandweerkazerne hadden meegenomen. (...) Na deze overval gingen ze naar de huizen van andere Peruanen en daar beperkten ze zich tot het openbreken van de deuren. Luitenant Fernando Calvo, die gisteravond op patrouille was, stelde vast dat de apotheek en het huis van meneer Valverde waren geplunderd en dat het aanwezige meubilair met bijlen was vernield.”

dorp, waarbij ze gebruik maakten van hakbijlen uit de brandweerkazerne en deuren vernielden van de Peruaanse dorpsbewoners. Bij deze aanvallen werden de apotheek en het huis van dokter don Ramón Venegas vernield en geplunderd door de *Ligas Patrióticas* (González, 2000).

Een ander voorbeeld van gewapend geweld is de situatie, die plaatsvond in de stad Pisagua in het jaar 1918 op de derde dag van december toen nieuws werd ontvangen uit Peru dat de Chileense consuls waren aangevallen en mishandeld. Dit leidde ertoe dat de *Ligas Patrióticas* zware vernieling en aanbrachten aan eigendommen van Peruaanse burgers in de stad Pisagua. De *Ligas Patrióticas* maakten gebruik van wapens zoals in het kantoor van José Benavente waar binnenin werd geschoten en het gebouw daarna in brand stond mogelijk vanwege een explosie of brandstichting. Deze plaag van vernietiging en ging verder naar andere gebouwen van Peruaanse bewoners, waarbij ze zelf zwaar werden verwond en de deur forceerde, de ramen sloopten en het interieur vernietigden (Maldonado et al., 2005).

“Existen chilenos que por estar ligados a los peruanos por cualquier negocios, son decididos y ardorosos defensores de los enemigos de nuestra patria. Pero por sobre todos estos elementos adversos a Chile están los nacidos en Tarapacá de padres peruanos. Estos individuos no son peruanos ni chilenos. (...) Nacidos en este territorio después de pasar a ser de propiedad chilena, son los más furibundos enemigos de Chile” (*El Eco Patrio*, nummer 49, 15 september 1919).⁹

Een voorbeeld van de negatieve mening, die de *Ligas Patrióticas* hebben in de krant *El Eco Patrio* richting Chilenen en die steun betuigen richting de Peruaanse bevolking die beschouwd werden als noch Chileens noch Peruaans en de noodzaak om deze individuen het land uit te zetten als landverraders (Maldonado et al., 2005).

3.1.2.1 Het gebruik van xenofobisch geweld benoemd in Peruaanse kranten

In tegenstelling tot de Chileense patriottische kranten, waarin het geweld van de *Ligas Patrióticas* niet werd benoemd, is het aan te raden om een betere blik te krijgen van de gewelddadige acties om te kijken naar voorbeelden uit de buitenlandse pers, zoals de Peruaanse krant *La Voz del Sur*. Deze krant was bijvoorbeeld slachtoffer van de aanvallen van de *Ligas Patrióticas* en was een tegenwicht tegenover de Chileense patriottische kranten. De krant was voorheen gedrukt in de stad Tacna zelf maar door aanvallen van de *Ligas Patrióticas* op de drukpers werd besloten, dat de krant voortaan bewerkt en afgedrukt zou worden aan boord van het Peruaanse marineschip en stoomschip Ucayali. Daarnaast werd de verspreiding van de edities van de krant naar de ‘gegijzelde’

⁹ Nederlandse vertaling: Er zijn Chilenen die, omdat ze door wat voor zaken dan ook verbonden zijn met de Peruanen, vastbesloten en vurige verdedigers zijn van de vijanden van ons vaderland. Maar boven al deze elementen die nadelig zijn voor Chili staan degenen die in Tarapacá geboren zijn uit Peruaanse ouders. Deze individuen zijn noch Peruanen noch Chilenen (...) Geboren in dit gebied nadat het Chileens bezit werd, zijn zij de meest woedende vijanden van Chili.

provincies¹⁰ moeilijk gemaakt door de meerdere aanvallen op straat tegen de krantenjongens van de krant (Díaz Aguad, 2014). De Peruaanse delegatie voor de volksraadpleging en de journalisten van de krant zelf hadden beide hun huisvesting aan boord van het schip (Soto Lara & Pizarro Pizarro, 2014).

De *Ligas Patrióticas* waren verantwoordelijk in het jaar 1911 voor de vernieling van de drukpers van de krant *La Voz del Sur* en de vernietiging van Peruaanse kranten. Hierbij viel een tiental gemaskerde mannen het hoofdgebouw van de krant *La Voz del Sur* binnen gemotiveerd door het voorwendsel van een vals gerucht, dat het Chileense consulaat in de stad Callao was aangevallen (Maldonado et al., 2005). Soto Lara schrijft in de krant *La Voz del Sur*, dat het de Peruaanse publieke mening weerspiegelt en dient als een symbolische connectie met het Peruaanse thuisland. In de krant zelf wordt de Chileense agressie benoemd, waaronder de vijandelijkheid en beschuldigingen tegenover de Peruaanse bevolking in de ‘gegijzelde’ provincies. Soto Lara geeft een voorbeeld van de problemen, die de Peruaanse journalisten van de Peruaanse krant *La Voz del Sur* ervaarden ten tijde van de spanning in de aanloop naar de volksraadpleging. Zoals een voorbeeld, dat een Chileense burger genaamd Felipe Rimachi 200 edities had gestolen van de bijlage van de krant *La Voz del Sur*. Dit geval is één van de meerdere incidenten van agressie tegenover Peruaanse krantenbezorgers, waarbij er sprake was van geweld, intimidatie en diefstal (Soto Lara & Pizarro Pizarro, 2014).

3.1.2.2 Het gebruik van xenofobisch geweld benoemd in Amerikaanse kranten

De Noord-Amerikaanse krant *The New York Times* kan een goede reflectie geven van het populistische geweld in relatie tot de volksraadpleging die gepland stond. Daarnaast ook de rapportage van de Chileense kolonisatie van de ‘gegijzelde’ provincies. Llanos Sierra vermeldt dat de Amerikaanse pers net zoals de Peruaanse pers zeer kritisch was over de gang van zaken in de ‘gegijzelde’ provincies en schuwde niet te rapporteren over gruwelijkheden die plaatsvonden (Llanos Sierra, 2011).

“Many persons refer to Tacna-Arica as another Alsace-Lorraine. A most important difference is generally overlooked (...) the French provinces were ceded perforce to Germany in 1871. Tacna and Arica were not ceded; they were merely to be occupied by Chile for ten years as a sort of guarantee or protection to the rich province of Tarapacá, which was ceded. (...) There was no reluctance or fear on the part of the Peruvians, as they were in the large majority in the district and were known to be intensely loyal to their country. The postponement [of the plebiscite] gave the Chileans time to attempt to Chileanize the country by driving out the Peruvians and planting colonies of Chileans.” (*The New York Times*, 31 mei 1925).¹¹

¹⁰ In de zin van bezette territoria. In het Spaans: *provincias cautivas*.

¹¹ Nederlandse vertaling: Veel mensen verwijzen naar Tacna-Arica als een andere Elzas-Lotharingen. Een zeer belangrijk verschil wordt over het algemeen over het hoofd gezien (...) de Franse provincies werden in 1871 noodgedwongen aan Duitsland afgestaan. Tacna en Arica werden niet afgestaan; ze zouden slechts tien jaar door

Het artikel *Peru's claims to Tacna-Arica* in de krant *The New York Times* laat zien waarbij een vergelijking wordt gemaakt tussen Elzas-Lotharingen in relatie tot de Duitse annexatie van deze Franse provincies na de Frans-Pruisische oorlog en Tacna-Arica in relatie tot een tijdelijke Chileense bezetting van deze Peruaanse provincies na de Saltpeteroorlog. Het artikel probeert Chili te bestempelen als het Duitsland van Zuid-Amerika door een vergelijking te maken. Daarnaast beeldt het Chili af als een bezetter, die een ander volk onderdrukt en dat probeert het gebied te chileniseren en koloniseren (Llanos Sierra, 2011).

“Because Chileans are terrorizing the Peruvian inhabitants with the intention of influencing their votes in the coming plebiscite in the provinces of Tacna and Arica, now disputed between Chile and Peru, President Augusto H. Leguía of Peru has requested the United States Government to take responsibility of guaranteeing the protection of Peruvian voters in both provinces. (...) Mr. Bradstreet said yesterday that Uncle Sam [the United States] is appealed to because, through President Coolidge, this country [the United States] has already accepted the responsibility of determining the commission which will control the plebiscite and because the President's decision for a settlement carries with it the assumption that the plebiscite will be a true vote of the actual [original Peruvian] residents as they were when the decision [to hold the plebiscite] was made. (...) The Peruvian citizens, according to Mr. Bradstreet, believe that General Pershing's presence at the head of the commission is a further guarantee that the military [occupying Chilean] population cannot and will not be accepted as voters and will not be permitted to force out the true [Peruvian] resident voters. (...) Mr. Bradstreet said. «Reports to President Leguía establish the fact that Chilean [military] forces are terrorizing the Peruvian inhabitants of the territories involved in the plebiscite with the purpose of forcing them to vote in favor of returning the provinces to Chile. When they resisted they are persecuted and expelled from the territory. Steps are now being taken by Chilean officials to compel Peruvian citizens to sign documents of allegiance in which they request that they continue under Chilean sovereignty.» (...) «Unless specific guarantees are declared by the arbiter [the United States],» continued Mr. Bradstreet, «the rights of Peruvian voters will be negligible. Intimidated by Chilean violence, they would not [be able to] consent to return to the [Peruvian] soil where they were born and where they would be delivered to the cruelty of an [Chilean] oppressor who (...) believes himself to be justified in the maintenance by such means of the usurpation and terrorism of more than thirty years [of military occupation]»” (*The New York Times*, 28 juni 1925).¹²

Chili bezet worden als een soort garantie of bescherming voor de rijke provincie Tarapacá, die werd afgestaan. (...) Er was geen tegenzin of angst aan de kant van de Peruanen, aangezien zij in de grote meerderheid waren in het district en bekend stonden als intens loyaal aan hun land. Het uitstel [van de volksraadpleging] gaf de Chilenen de tijd om te proberen het land te chileniseren door de Peruanen te verdrijven en kolonies van Chilenen te stichten.

¹² Nederlandse vertaling: "Omdat Chilenen de Peruaanse inwoners terroriseren met de bedoeling hun stem te beïnvloeden in de komende volksraadpleging in de provincies Tacna en Arica, die nu betwist worden tussen Chili en Peru, heeft president Augusto H. Leguía van Peru de regering van de Verenigde Staten gevraagd de verantwoordelijkheid op zich te nemen om de bescherming van de Peruaanse kiezers in beide provincies te garanderen. (...) Mr. Bradstreet zei gisteren dat er een beroep wordt gedaan op *Uncle Sam* [de Verenigde Staten] omdat, via President Coolidge, dit land [de Verenigde Staten] al de verantwoordelijkheid op zich heeft genomen

Het artikel *Tells of Chilean reign of terror* in de krant *The New York Times* laat het populistische geweld zien in relatie tot de volksraadpleging. Zoals het geval was werd de Amerikaanse generaal Pershing door de Verenigde Staten gestuurd om de volksraadpleging in goede baan te leiden. Dit als een garantie om bescherming te bieden aan de Peruaanse kiezers, die werden lastiggevalen en bedreigd door de *Ligas Patrióticas*. Het reflecteert ook de eerdere eis van Peru in relatie tot de volksraadpleging, dat alleen de originele bevolking van de Peruaanse provincies het stemrecht had, waarbij de Chileense kolonisten hier niet onder zouden vallen. Daarnaast ook de garantie, dat het Chileense leger niet zo maar de Peruaanse stemmers het land uit kan zetten. Vandaar de eis dat de Peruaanse stemmers beschermd moeten zijn door het Amerikaanse leger onder leiding van generaal Pershing. Mede doordat zoals wordt beschreven er Chileense militaire troepen aanwezig waren, die de Peruaanse bevolking intimideerden met geweld om te stemmen voor Chili. Daardoor zouden ze niet worden vervolgd en uit het land gezet (Llanos Sierra, 2011).

3.2 De geopolitieke belangen in het chileniseringsproces

Het chileniseringsproces, die het gevolg was van de geopolitieke belangen die de Chileense natie staat had in de nieuwe veroverde gebieden leidde er toe, dat de Chileense staat deze gebieden wilde integreren in het nationale territorium van Chili zelf. Na de overwinning in de Saltpeteroorlog ging de Chileense staat van start om de tijdelijke bezette provincies Tacna en Arica en de nieuwe veroverde provincie Tarapacá te integreren. Chili begon daarom met het opzetten van administratieve instellingen om hiermee het Chileense gezag te kunnen laten uitvoeren in deze provincies.

Chili beschouwde de territoriale overdracht van Tacna en Arica als resultaat van de overwinning in de Saltpeteroorlog en daarnaast diende deze provincies voor Chili als

om de commissie te bepalen die het plebisciet zal controleren en omdat het besluit van de President voor een regeling de veronderstelling met zich meebrengt dat het plebisciet een echte stemming zal zijn van de werkelijke [oorspronkelijke Peruaanse] inwoners zoals ze waren toen het besluit [om het plebisciet te houden] werd genomen. (...) De Peruaanse burgers, volgens Mr. Bradstreet, geloven dat de aanwezigheid van Generaal Pershing aan het hoofd van de commissie een verdere garantie is dat de militaire [Chileense bezettings]bevolking niet geaccepteerd kan en zal worden als kiezers en niet toegestaan zal worden om de echte [Peruaanse] ingezetenen te verdringen. (...) Mr. Bradstreet zei. "Rapporten aan President Leguía bevestigen het feit dat Chileense [militaire] troepen de Peruaanse inwoners van de gebieden die betrokken zijn bij de volksraadpleging terroriseren met het doel hen te dwingen voor de teruggave van de provincies aan Chili te stemmen. Wanneer ze zich verzetten worden ze vervolgd en het gebied uitgezet. Er worden nu stappen ondernomen door Chileense ambtenaren om Peruaanse burgers te dwingen loyaliteitsdocumenten te ondertekenen waarin ze vragen om onder Chileense soevereiniteit te blijven." (...) "Tenzij de scheidsrechter [de Verenigde Staten] specifieke garanties afkondigt," vervolgt Bradstreet, "zullen de rechten van de Peruaanse kiezers te verwaarlozen zijn. Geïntimideerd door Chileens geweld, zouden ze niet [kunnen] toestemmen om terug te keren naar de [Peruaanse] grond waar ze geboren zijn en waar ze zouden worden overgeleverd aan de wreedheid van een [Chileense] onderdrukker die (...) zichzelf gerechtvaardigd acht in de handhaving met dergelijke middelen van de usurpatie en het terrorisme van meer dan dertig jaar [van militaire bezetting]."

verdedigingslinie om de rijkdom van Salpeter, dat zich bevond in Tarapacá te beschermen. Volgens González (2010) was de factor Tarapacá een belangrijke reden, dat Chili niet de militaire bezetting van Tacna en Arica wilde beëindigen. Deze provincies keerden terug naar Peru. Tacna en Arica hadden op zichzelf geen waarde, maar in relatie tot de factor Tarapacá had het politieke waarde. Het was van belang, dat het onderdeel zou blijven uitmaken van Chili (González, 2010). Het chileniseringsproces had grote economische kosten, maar liet niet veel financiële resultaten zien. In de provincies Tacna en Arica was er de Chileense bezetting en vóór de Salpeteroorlog bijna geen enkele Chileense aanwezigheid (González, 2004). Volgens González waren de *Ligas Patrióticas* verantwoordelijk voor de uitzetting van vijf duizend Peruanen (González, 1994).

"An American visitor tells of His observations there. David Hunter Miller's letter in regard to Tacna-Arica is very much to the point. (...) The Peruvians told me that a plebiscite in the province of Tacna would be absurd, as most of the Peruvians had left and the Chileans ever since their occupancy had been busy colonizing it-all of which to the casual observer appeared to be true. But there are no mineral resources in Tacna. That is, if there are mineral resources they are not worked. (...) Now, there is the sentimental desire on the part of Peru to have the province of Tacna restored. It is the South-American Alsace and Lorraine. (...) So far as the province of Tacna is concerned there is absolutely nothing to it except for the towns of Tacna and Arica-the rest of it is all desert an irreclaimable desert at that" (*The New York Times*, 14 april 1925).¹³

Het artikel *Conditions in Tacna-Arica* in *The New York Times* laat het effect zien van het chileniseringsproces en de Chileense kolonisatie. Er is geen reden om Tacna in bezit te houden, omdat er geen sprake is van grondstoffen in de provincie en de grond zelf een stuk woestijn is. Er is sprake van een symbolische reden waarom Chili in controle wil blijven en dit heeft te maken met de Chileense geopolitiek en het chileniseringsproces (Llanos Sierra, 2011).

3.2.1 Territoriaal nationalisme als expansieve natiestaat met harde grenzen

Isla vermeldt dat Chili een restrictie invoer van migratie had vanuit het buitenland, die voornamelijk gericht was op Peru en Bolivia en daarbij het promoten van migratie vanuit eigen land naar het noorden toe. Deze migratie vond voornamelijk plaats vanuit het centrum van Chili zelf naar de noordelijke provincies om ze te chileniseren (Isla, 2017). De *Ligas Patrióticas* zelf waren een voorstander van restrictie immigratie van Peruanen

¹³ Nederlandse vertaling: "Een Amerikaanse bezoeker vertelt over zijn observaties daar. De brief van David Hunter Miller met betrekking tot Tacna-Arica is erg *to the point*. (...) De Peruanen vertelden me dat een volksreferendum in de provincie Tacna absurd zou zijn, omdat de meeste Peruanen vertrokken waren en de Chilenen sinds hun bezetting druk bezig waren geweest met het koloniseren van de provincie - wat voor de toevallige waarnemer allemaal waar leek te zijn. Maar er zijn geen minerale rijkdommen in Tacna. Dat wil zeggen, als er minerale rijkdommen zijn, worden ze niet geëxploiteerd. (...) Nu is er het sentimentele verlangen van Peru om de provincie Tacna terug te krijgen. Het is de Zuid-Amerikaanse Elzas en Lotharingen. (...) Voor zover het de provincie Tacna betreft is er absoluut niets behalve de steden Tacna en Arica-de rest is allemaal woestijn en een onherroepelijke woestijn."

naar Chili toe en wilden zelf compleet de Peruaanse immigratie verbieden (González, 2004). Het beginsel *Uti possidetis iuris van 1810* houdt in dat een nieuwe staat wordt afgebakend door de reeds bestaande grenzen. Dit zijn dan meestal de oude koloniale administratieve grenzen, die dus de nieuwe staatsgrenzen worden (González, 2010).

3.2.1.1 Territoriaal nationalisme in relatie met de Chileense pers

Het territoriale nationalisme en het chileniseringsproces kan ook teruggevonden worden in de Chileense kranten, met name hoe de Chileense bevolking kijkt richting de ‘gegijzelde’ provincies en hoe deze bezette provincies onderdeel vormen van de Chileense natiestaat. Een voorbeeld hiervan is een correspondent van de krant *El Ferrocarril* uit de Chileense metropool, Santiago de Chile, waarbij hij een column schrijft over zijn ervaring in de steden Tacna en Arica. Hij probeert een vergelijking te maken met de rest van Chili om te laten zien, hoe Chileens deze steden zijn als een voorbeeld van hoe de Chilenen kijken naar deze steden. De correspondent omschrijft, dat er in de stad Arica sprake is van een Chileense identiteit, terwijl in de stad Tacna er sprake is van een duidelijke Peruaanse identiteit, waarbij de ene stad een succes is en de andere een mislukking van het chileniseringsproces (Díaz Aguad, 2014).

“Bastan unas cuantas horas para cerciorarse en este puerto de que Arica es chilena, no solo porque en el histórico morro flamea el pabellón nacional, sino que también lo es prácticamente, por la condición de sus habitantes (...) y sobre todo, por la voluntad soberana del pueblo. Aquí el noventa por ciento de la población es chilena o por lo menos afecta a nuestra causa” (*El Ferrocarril*, 3 juli 1918).¹⁴

“El fracaso de nuestra política [la chilenización] bajo el actual Gobierno ha sido manifiesto y basta echar una ojeada a la ciudad y sus alrededores para convencerse de que en Tacna ahora no hay chilenos más que empleados públicos, los militares y unos cuantos patriotas de buena voluntad, aquí residentes. El comercio es enteramente peruano, los agricultores son todos peruanos, los propietarios son así mismo de esa nacionalidad, estamos pues en tierra peruana (...)” (*El Ferrocarril*, 10 juli 1918).¹⁵

¹⁴ Nederlandse vertaling: "Een paar uur zijn genoeg om er in deze haven zeker van te zijn dat Arica Chileens is, niet alleen omdat de nationale vlag op de historische heuvel wappert, maar ook praktisch, vanwege de toestand van de inwoners (...) en vooral, vanwege de soevereine wil van het volk. Negentig procent van de bevolking hier is Chileen of heeft tenminste iets met onze zaak."

¹⁵ Nederlandse vertaling: "De mislukking van ons beleid [chilenisering] onder de huidige regering is duidelijk en het is genoeg om een blik te werpen op de stad en de omgeving om ervan overtuigd te zijn dat er in Tacna nu geen Chilenen meer wonen behalve ambtenaren, militairen en een paar patriotten van goede wil. De handel is volledig Peruaans, de boeren zijn allemaal Peruanen, de eigenaars zijn ook van Peruaanse nationaliteit, we zijn dus op Peruaanse bodem (...)."

3.3 De overgang van multiculturele regionale identiteit naar nationale identiteit

Tarapacá had voor 1910 een diverse etnische en nationale gemeenschap, maar deze werd verpletterd mede door de aanwezigheid van *Ligas Patrióticas* en de gewelddadige acties, die gepleegd werden (González, 2010). Tarapacá's identiteit bevatte meerdere elementen, zoals Peruaans en Chileens en in mindere mate ook Boliviaans. Een identiteit, die los staat van Chileense en Peruaanse identiteit met een eigen uniek karakter. Na de annexatie van de provincie door Chili veranderde dit in een intolerante en discriminerende samenleving in Tarapacá. Het leidde tot een exodus van de Peruaanse bevolking naar het noorden en toenemende immigratie van de Chileense bevolking, vanuit het centrum naar de provincie toe, mede veroorzaakt door een combinatie van in grotere mate economische factoren, zoals economische crisis in relatie tot de Salpetermijnbouw en in mindere mate door de uitzetting van Peruaanse bevolking door *Ligas Patrióticas* gemotiveerd vanwege politieke en xenofobische redenen.

Ligas Patrióticas probeerden de Peruaanse bevolking in het nieuwe veroverde territorium te elimineren, gebruikmakend van geweld in een proces, dat genoemd werd *desperuanización*. De politiek gemotiveerde anti-Peruaanse acties van *Ligas Patrióticas* waren onder andere de uitzetting van Peruaanse bevolking met geweld en daarnaast het onmogelijk maken van het realiseren van het referendum. *Ligas Patrióticas* stelden de soevereine Chileense controle ter discussie, mede door het plegen van geweld door patriottische Chileense groepen. Het doel hierbij was het controleren van de bevolking in de nieuwe veroverde gebieden met fysiek of psychologisch geweld om de bevolking te intimideren. De *Ligas Patrióticas* maakten onder andere gebruik van intimidatie en angst tegenover de bevolking zoals het beschilderen van huizen van Peruanen met *cruces de alquitrán* (teerkruizen) en het vernielen van Peruaanse eigendommen en instanties. *Ligas Patrióticas* droegen wapens en zochten slachtoffers. De slachtoffers waren zij die Peruaans van geboorte waren tijdens of voor Chileense bezetting of Chilenen getrouwd met Peruanen. *Ligas Patrióticas* wilden met haar acties definitief de nieuwe provincies onderdeel laten uitmaken van het Chileense nationale territorium door het pacificeren van de provincies met alle middelen die beschikbaar waren (González, 2004; 2010).

Zoals eerder werd benoemd door middel van het symbool van een *Cruz Negra* (Zwart Kruis) te beschilderen op een huis. Dit betekende dat de inwonende 24 uur de tijd had om het huis te ontruimen en de stad te verlaten anders werd het gedaan met geweld door de *Ligas Patrióticas*. Een zwart kruis werd gezet op huizen van Peruaanse patriotten. Dit betekende dat de inwonende verdacht werd van verspreiding van *peruanidad*.¹⁶ Deze paramilitaire actie van *desperuanización* genaamd *Pinta Cruces*¹⁷ werd tussen 1915 en 1928 gebruikt door gewelddadige pro-Chileense actoren genaamd *Cowboys* of

¹⁶ In het Nederlands: Peruaanse identiteit.

¹⁷ In het Nederlands: kruizen tekenen of schilderen.

Mazorqueros met de bedoeling om de Peruaanse bevolking te intimideren met hoop dat ze de provincie Tacna zouden verlaten (Osorio Soto, 2021).

“Reveladora carta de protesta publicada ayer en un diario chileno. Un chileno envió una carta a un periódico de ese país, para protestar porque se le ha marcado la casa con una cruz, pues piensa que se le ha confundido con un peruano, y tiene temor que se le haga daño. El autor de la carta finalmente recomienda poner más cuidado a los que marcan las casas peruanas” (*La Voz del Sur*, 11 maart 1926).¹⁸

Deze tekst uit de Peruaanse krant *La Voz del Sur* laat zien wat het betekent dat een huis gemarkeerd werd met een zwart kruis en een teken is dat er een Peruaanse burger woont. Daarnaast brengt het ook een hoog risico met zich mee dat het aangevallen kan worden door de *Ligas Patrióticas* (Díaz Aguad, 2014).

3.3.1 De rol van het onderwijs in het opleggen van de Chileense identiteit

Het onderwijs speelde een belangrijke rol bij het opleggen van de Chileense identiteit op de lokale bevolking in de nieuwe verworven gebieden. De *Ligas Patrióticas* wilden dat de Peruaanse bevolking hun eigen culturele eigenheid opgaven om de Chileense nationaliteit over te nemen. Deze culturele assimilatie via onderwijs was van belang voor de *Ligas Patrióticas* om de Peruaanse identiteit te ondermijnen, zodat de Chileense nationaliteit zou worden overgenomen (Isla, 2017).

De *Ligas Patrióticas* hebben er voor gezorgd, dat Peruaanse privéscholen werden gesloten. De macht van de Chileense staat lag in de controle van de onderwijsinstellingen in de provincies (González, 2010). De sociale structuur om een multinationale aard te creëren werd geschonden door de pogingen van het opleggen van de Chileense nationaliteit door *Ligas Patrióticas* (González, 2004) en hierdoor was de rol van het onderwijs een centraal component van het chileniseringsproces. Er kwam een decreet vanuit Chileense staat voor sluiting van alle Peruaanse scholen in Tacna en Arica om de Peruaanse identiteit te ondermijnen. De lokale Peruaanse bevolking wilde echter Peruaanse scholen oprichten om haar scholieren op te leiden op hun eigen manier tegenover de Chileense overheid (Mondaca Rojas et al., 2014).

3.3.1.1 De rol van de Chileense scoutingsbeweging in het opleggen van de Chileense identiteit

De oprichting van de *Movimiento Scout of escultismo* (Scoutingbeweging of *Boy Scouts*) in het jaar 1909 vond plaats in de context van het versterken en promoten van een

¹⁸ Nederlandse vertaling: "Onthullende protestbrief gisteren gepubliceerd in een Chileense krant. Een Chileen heeft een brief gestuurd naar een krant in dat land, waarin hij protesteert tegen het feit dat zijn huis is gemarkeerd met een kruis, omdat hij denkt dat hij is aangezien voor een Peruaan en vreest dat hem iets zal overkomen. De schrijver van de brief beveelt uiteindelijk aan dat degenen die Peruaanse huizen markeren voorzichtiger moeten zijn."

nationalistisch onderwijssysteem in de ‘gegijzelde’ provincies. Dit informeel onderwijssysteem van de Scoutingsbeweging werd gebruikt als voorbereiding, voor de dienstplicht om opgeleid te worden als soldaat. Deze scoutingbeweging ook wel bekend als *Asociación de Boy Scouts de Chile* in de provincies Tacna en Arica stond onder leiding van militairen uit het Chileense leger en veteranen van de Saltpeteroorlog. Deze voormalige strijders en militanten waren zelf daarnaast ook prominente leden van de *Ligas Patrióticas* (Osorio Soto, 2021).

“(…) a través de sus actividades [en el Movimiento Scout de Chile] los muchachos aprendían a conocer el país, sus sitios históricos, sus costumbres, el carácter nacional y desarrollan instintivamente el sentido patriótico” (*El Mercurio*, 15-16 september 1910).¹⁹

De krant *El Mercurio* omschrijft de scoutingbeweging en haar activiteiten in het artikel het als een ontwikkeling van een patriottisch gevoel van *chilenidad*.²⁰ Daarnaast was het verplicht deel te nemen aan de activiteiten van de scoutingsbeweging tussen 1914 en 1929 in de ‘gegijzelde’ provincies om de identificatie met Chili te versterken. De scoutingsbeweging diende als Chileens onderwijs en degenen, die hun kinderen niet hadden ingeschreven riskeerden een gevangenisstraf. Daarnaast meldt Osorio Soto dat de *Ligas Patrióticas* gebruik maakten van de scoutingsbeweging om de Peruaanse bevolking te intimideren (Osorio Soto, 2021).

Alhoewel de *Boy Scouts* niet direct betrokken waren bij de acties van de *Ligas Patrióticas* hebben ze wel meegedaan met de aanvallen op de Peruaanse bevolking, waarbij er sprake was van xenofobisch geweld. Een voorbeeld van de angst, die de Peruaanse bevolking ervoer ten tijde van de jaren 1925 en 1926 in de krant *El Ferrocarril* onder stond beschreven in het artikel *El eterno ridículo*, waarbij er sprake was van een omschrijving van een incident in de provincie Arica waarbij de *Boy Scouts* betrokken waren (Osorio Soto, 2021). Als de krant *El Ferrocarril* vermeldt was er een Peruaanse meneer met de achternaam García, die een aanklacht indiende bij de Chileense en Amerikaanse rechtbank over 5 leden van de *Boy Scouts*. Deze *Boy Scouts* waren in bezit van twee salongeweren en de meneer García dacht, dat het een wapen was waarmee de *Boy Scouts* hem wouden vermoorden. Meneer García was ervan overtuigd als deze aanvallen door zouden gaan het zijn dood zou kunnen betekenen (*El Ferrocarril*, 5 april 1926). Alhoewel een salongeweer geen echt wapen is, kan het er op lijken en gebruikt worden om iemand te intimideren.

¹⁹ Nederlandse vertaling: "Door hun activiteiten [in de Chileense padvindsbeweging] leerden de jongens het land, de historische plaatsen, de gebruiken en het nationale karakter kennen en ontwikkelden ze instinctief een gevoel van patriottisme."

²⁰ In het Nederlands: 'Chileense identiteit'.

3.3.1.2 De rol van het onderwijs in relatie met de volksraadpleging

Volgens González speelde het staatonderwijs een rol in het chileniseringsproces in de rurale gebieden waaronder de alfabetisering van de Chileense bevolking ter voorbereiding op de volksraadpleging in Tacna (González, 1994). De analfabetiseringsleraren hadden de taak de originele Peruaanse bevolking en de nieuwe aangekomen Chileense bevolking te onderwijzen in lezen en schrijven (Osorio Soto, 2021). Met de oprichting van publieke scholen in de pampa aan het begin van de 20ste eeuw begon de start van de analfabetiseringsprogramma. Hierbij kreeg de lokale bevolking les in leren lezen en schrijven door Chileense docenten *chilenizadores* zodat ze konden stemmen in de volksraadpleging voor Chili (González, 2000). De Peruaanse scholen bleven open zonder belemmering tot het begin van de 20ste eeuw. Daarna met het ingaan van de 20ste eeuw werden ze in de schaduw van de voorbereiding van de volksraadpleging de Peruaanse scholen gesloten en in plaats daarvan kwamen Chileense scholen onder leiding van nieuwe leraren uit het centrum van Chili (Díaz Araya & Ruz Zagal, 2009).

“El Ministro de Instrucción Pública se esforzará en conseguir recursos para dotar de escuelas al país, y también por la creación en las actuales escuelas de cursos rápidos de uno o dos años de duración para dar solución al millón 200 mil analfabetos adultos que es absolutamente urgente transformarlos en ciudadanos útiles” (*El Ferrocarril*, 27 juni 1918).²¹

Belangrijk is om op te merken is, dat er sprake was van een hoge graad van analfabetisme en er sprake was van een tekort aan scholen in de regio in de provincies Arica en Tacna. Dit blijkt uit het artikel uit de krant *El Ferrocarril*, waarbij wordt gemeld dat 200.000 volwassenen niet in staat zijn om te lezen of te schrijven. Daarnaast spreekt het van een plan, vanuit de Chileense overheid, om analfabetische cursussen te geven, zodat deze volwassen nuttig kunnen zijn in het volksraadpleging. Een van de vereisten om deel te nemen aan het volksraadpleging, was namelijk in staat zijn te lezen en te schrijven. Als Díaz Araya merkt dat de Chileense overheid probeerde Chileense ouders te overtuigen om hun kinderen naar school te sturen door een studiebeurs beschikbaar te stellen aan ouders met kinderen, die ouder waren dan 9 jaar had dit ook de bedoeling, dat ze de nodige onderwijsinstructie kregen, waarmee ze later aan het volksraadpleging zouden kunnen deelnemen, wanneer ze volwassen waren. Ze gaven ook de nodige financiële steun, zodat de families genoeg economische middelen hadden om hun kinderen naar school te sturen. Dit viel samen met het plan van de overheid in het jaar 1920 om basisonderwijs verplicht te maken met de wet *Ley de Instrucción Primaria Obligatoria* (Díaz Araya & Ruz Zagal, 2009).

²¹ Nederlandse vertaling: "De minister van Openbare Instructie zal zich inspannen om middelen te verkrijgen om het land van scholen te voorzien, en ook om in de huidige scholen snelle cursussen van één of twee jaar te creëren om een oplossing te bieden voor de 1.200.000 analfabete volwassenen die absoluut dringend moeten worden omgevormd tot nuttige burgers."

Eveneens staat in de krant *El Ferrocarril* op 11 augustus 1919 dat de *Liga Patriótica de Estudiantes* was opgericht in het jaar 1923 in relatie tot het volksraadpleging om studenten, die niet de financiële middelen beschikbaar hadden te steunen door morele en financiële hulp aan te bieden om door te kunnen gaan met het volgen van onderwijs. Deze groep was aanwezig in de regio, zowel in de stad Arica als in de kleine dorpen op het platteland en had als doel gunstige voorwaarden te regelen voor de volksraadpleging (Díaz Araya & Ruz Zagal, 2009).

3.3.2 De rol van de pers in het opleggen van de Chileense identiteit

De pers speelde een belangrijke rol in het verspreiding van Chileense identiteit, mede via het nationaal besef, zoals het *periodismo populista* (patriottische journalistiek). Deze kranten bevatte patriottische gedichten en literatuur, die werden gedrukt in diverse Chileense media (Isla, 2017). Als platform werden de media gebruikt voor het promoten van politieke belangen en nationale overtuigingen. Zij dienden als informatiebron voor de lokale bevolking in Tacna en Arica, mede omdat deze provincies zo ver gelegen zijn ten opzichte van de metropolitaanse regio (Mondaca Rojas et al. 2014). Díaz Araya omschrijft het als een synoniem van het chileniseringsproces is het de-peruaniseringsproces²² dat overeenkomt met het ondermijnen van de Peruaanse identiteit en het opleggen van de Chileense identiteit (Díaz Araya & Ruz Zagal, 2009).

De *Ligas Patrióticas* maakten gebruik van de patriottistische kranten met publieke humiliatie en het openlijk veroordelen van Peruanen en burgers, die zich niet uitspraken tegen de Peruaanse bevolking (González, 2010). Deze kranten droegen bij aan het generen van een klimaat van angst voor de lokale bevolking. De Chileense bevolking werden bovendien door de kranten opgeroepen om in actie te komen tegen de Peruaanse bevolking en bedrijven (González, 2004).

3.3.2.1 De rol van grenstijdschriften in het opleggen van de Chileense identiteit

De *revistas de la frontera* (grenstijdschriften) hadden als doel het proces van identificatie met de Chileense identiteit met het gevoel om de Chileens burgerschap over te dragen op de lokale bevolking in de nieuwe veroverde gebieden. De grenstijdschriften, die worden besproken hier zijn het tijdschrift *Ariqueña* dat gevestigd was in Arica tussen 1923-1924 en het andere tijdschrift *Torbellino* gevestigd in Tacna van het jaar 1924. Galdames Rosas vermeldt dat het de bedoeling was van deze grenstijdschriften om invloed uit te oefenen op de lokale bevolking, die voor het merendeel Peruaans was en ze ervan te overtuigen dat ze zichzelf zien als onderdeel van de Chileense nationale staat in relatie tot de betwiste provincies Tacna en Arica (Galdames Rosas et al., 2014). Soto Lara merkt op dat de maatschappij verdeeld kon worden in *tibios*²³ de meerderheid van de bevolking waren en

²² In het Spaans: *desperuanización*.

²³ In het Nederlands: Lauw, figuurlijk in de politieke context 'niet categorisch' of 'niet principieel'.

*temperamentales*²⁴ die de minderheid van de bevolking waren. De *temperamentales* hadden een actieve rol in het nationalistische geweld en veroorzaakten conflicten tussen Peruanen en Chilenen, in tegenstelling tot de *tibios*. Deze hadden een passieve rol, die omschreven kan worden als een ontbreken van een patriottisch gevoel, het geen niet gedemonstreerd mocht worden in het openbaar. De oprichting van de grenstijdschriften had als doel het overtuigen van de *tibios* om in het volksraadpleging aan de zijde van Chili te staan (Soto Lara & Pizarro Pizarro, 2014).

“(…) [Chile] ha transformado la desolada región en campos ubérrimos y de gran provenir y en los que florearán con orgullo las nuevas generaciones eminentemente chilenos” (*Ariqueña*, december 1923).²⁵

“(…) una profesión de hondo nacionalismo –un chilenismo optimista – se agita saludablemente en la nueva generación nacida [en Chile] (…)” (*Ariqueña*, december 1923).²⁶

Het grenstijdschrift *Ariqueña* laat een constructie zien van Chileense nationaliteit in Tacna en Arica op basis van vooruitgang, die is voortgebracht door Chili en hoe het Peruaans verleden wordt vergeten en uitgewist. Het omschrijft het als een transformatie in Tacna en Arica van een verlaten regio naar vruchtbare velden, waarbij nieuwe generaties met trots zichzelf als Chileens zullen beschouwen en waaruit een diep Chileens nationalistisch gevoel plaatsvindt met aanhechting aan Chili in de nieuwe generaties, die geboren zijn na de Saltpeteroorlog (Galdames Rosas et al., 2014).

“La construcción de edificios amplios y apropiados para la instrucción (…) que las generaciones futuras sabrían apreciar en lo que valen” (*Torbellino*, juli 1924).²⁷

“(…) en esta provincial la edificación escolar dejaba mucho que desear” (*Torbellino*, juli 1924).²⁸

Het grenstijdschrift *Torbellino* laat zien het verschil tussen het Peruaans verleden en het Chileens heden. Er vindt de bouw plaats van nieuwe scholen, die toekomstige generaties zullen waarderen in tegenstelling tot hoe in het verleden de onderwijsinstanties onder Peru veel van zich lieten wensen. Het was de modernisering en beschaving naar het platteland toebrengen naar het noorden vanuit de metropool in het centrum van het land (Galdames Rosas et al., 2014).

²⁴ In het Nederlands: temperamentvol.

²⁵ Nederlandse Vertaling: "(...) [Chili] heeft de desolate regio veranderd in vruchtbare velden van grote oorsprong, waar nieuwe generaties van bij uitstek Chileense mensen met trots zullen bloeien."

²⁶ Nederlandse vertaling: "(...) een beroep van diep nationalisme –een optimistisch chilenisme– roert zich gezond in de nieuwe generatie die [in Chili] geboren is (...)."

²⁷ Nederlandse vertaling: "De bouw van grote gebouwen geschikt voor onderwijs (...) die toekomstige generaties zouden waarderen voor wat ze waard zijn."

²⁸ Nederlandse vertaling: "(...) het schoolgebouw in deze provincie liet veel te wensen over."

3.3.2.2 De rol van patriottische kranten in het chileniseringsproces

Een voorbeeld van anti-Peruaans sentiment van de *Ligas Patrióticas* kan teruggevonden worden in de publicaties van patriottische kranten, waarbij de missie ervan was de Peruaanse bevolking te intimideren en ervoor te zorgen dat niemand het durfde op te nemen voor de Peruaanse bevolking. De krant *Eco Patrio* was een tweewekelijkse krant met Chileense propaganda, die actief bezig was met het ontkennen van informatie uit de Peruaanse kranten. De krant *La Voz del Sur* werd bijv. bestempeld als een lastercampagne vanuit Peru (Maldonado et al., 2005).

“[El Perú] ha utilizado telegramas y correspondencias falsas ha inventado y denunciado violaciones en los bienes y personas, ha inventado hasta fotografías de mujeres violentadas en territorios chilenos, todo esto en cooperación con los elementos peruanos que en ellos residen para producir falsas prueba en contra de nuestro país” (*El Ferrocarril*, 4 januari 1919).²⁹

“El Perú continúa su campaña difamatoria en contra de nuestro país, uniendo la calumnia vil, los lamentos insidiosos que procuran impresionar a los gobiernos y a los pueblos extranjeros” (*El Ferrocarril*, 2 januari 1919).³⁰

“El Gobierno de Lima continúa la persecución y reclusión de chilenos, en el cual, se les destruyen sus documentos (...) identificados por soplones o agentes secretos (...) aquellos que hablarán en contra del Gobierno peruano” (*El Ferrocarril*, 20 april 1922).³¹

De krant *El Ferrocarril* laat de anti-Peruaanse houding zien, door de Peruaanse burger af te beelden als een verrader daardoor en wantrouwen te zaaien onder de Chileense bevolking tegenover de Peruaanse bevolking in de stad Arica. De krant betoogt dat leden van de Peruaanse bevolking in Chili werken als informanten en spionnen voor de Peruaanse overheid (Rivera Olguín, 2014). Daarnaast laat het de functie zien van Chileense pers. Zij spreekt tegen dat de Peruaans pers claimt namelijk wat er gebeurd is in de provincies Tacna en Arica jegens de Peruaanse bevolking en te verklaren dat het de intentie van Peru is om het imago van Chili te beschadigen (Díaz Aguad, 2014).

“Ha ocurrido, pues, que habiendo mucha gente [chilena] desocupada en Iquique (...) no pueden aprovechar la reapertura de salitreras [después de la crisis salitrera] para

²⁹ Nederlandse vertaling: "Peru] heeft valse telegrammen en correspondentie gebruikt, heeft schendingen van eigendom en personen verzonnen en aangeklaagd, heeft zelfs foto's verzonnen van vrouwen die verkracht zijn op Chileens grondgebied, dit alles in samenwerking met de Peruaanse elementen die daar verblijven om valse bewijzen tegen ons land te produceren."

³⁰ Nederlandse vertaling: "Peru gaat door met de lastercampagne tegen ons land en sluit zich aan bij de verachtelijke laster, de verraderlijke klaagzangen die indruk proberen te maken op buitenlandse regeringen en volkeren."

³¹ Nederlandse vertaling: "De regering in Lima gaat door met het vervolgen en gevangen zetten van Chilenen, waarbij hun documenten worden vernietigd (...) geïdentificeerd door informanten of geheime agenten (...) die zich uitspreken tegen de Peruaanse regering."

procurarse del trabajo, porque desde luego encuentran obstáculos de parte de los empleados que son peruanos (...). El Gobierno debería obligar a los empleadores, ya que les otorga créditos, a contratar a un 80 por ciento de chilenos. (...) La desperuanización de la región salitrera constituye, hoy por hoy, una necesidad de alcance nacional (...).” (*El Eco Patrio*, nummer 56, 31 juli 1919).³²

“Esta oficina [la oficina La Pampa después conocida como Humberstone] está llena de cholos,³³ los que son apoyados por el administrador, quien se ha convertido en un déspota para con los chilenos. Es necesario que ese señor administrador recuerde que se encuentra en territorio chileno y que los hijos del país deben tener preferencia para los trabajos” (*El Eco Patrio*, nummer 49, 15 september 1919).³⁴

Zoals de krant *El Eco Patrio*³⁵ omschrijft laat het zien, dat de Peruaanse bevolking beschuldigd wordt van het gebrek aan het zoeken naar werk. Daarnaast blijkt het standpunt van de *Ligas Patrióticas* dat in relatie tot de arbeidssector de meerderheid van Chilenen voorzien moet worden van arbeid (80%). De krant laat ook zien de negatieve overtuiging, dat het heeft bij bedrijven waar Peruanen in dienst zijn en de noodzaak van *desperuanización* (Maldonado et al., 2005).

³² Nederlandse vertaling: "Het is dus gebeurd dat veel [Chileense] werklozen in Iquique (...) niet kunnen profiteren van de heropening van de salpeterfabrieken [na de salpetercrisis] om werk te vinden, omdat ze natuurlijk belemmeringen ondervinden van de Peruaanse werknemers (...). De regering zou werkgevers moeten verplichten om 80 procent Chilenen in dienst te nemen (...) De *desperuanisatie* van de salpeterregio is op dit moment een nationale noodzaak (...)."

³³ In het Nederlands: een scheldwoord om te verwijzen naar *mestizos*, iemand met een gemixte inheemse en Europese afkomst, in deze context een verwijzing naar degene met een Peruaanse nationaliteit.

³⁴ Vertaling: "Dit kantoor [het kantoor in La Pampa, later bekend als Humberstone] zit vol met *cholo's*, die worden gesteund door de beheerder, die een despoot is geworden tegenover Chilenen. Het is noodzakelijk dat deze beheerder zich herinnert dat hij zich op Chileens grondgebied bevindt en dat de zonen van het land de voorkeur moeten krijgen voor banen."

³⁵ In het Nederlands: 'patriottische echo' of 'vaderlandse roep'.

CONCLUSIE

In deze scriptie stonden de *Ligas Patrióticas* en het chileniseringsproces centraal in verband met territoriaal nationalisme. De centrale doelstelling was in hoeverre de *Ligas Patrióticas* betrokken waren in het chileniseringsproces met betrekking tot de 'gegijzelde' provincies. De centrale vraagstelling was hoe het chileniseringsproces zich heeft ontwikkeld gedurende de periode 1910 tot 1930 waarin de *Ligas Patrióticas* actief waren. De hypothese was dat de *Ligas Patrióticas* een prominente rol hebben gespeeld in het chileniseringsproces dat gezien kan worden door haar acties van geweld en intimidatie maar ook dat deze groep een rol heeft gespeeld met betrekking tot het onderwijs, de pers en de arbeidssector.

Zoals al eerder werd benoemd heb ik in deze scriptie geanalyseerd de doelen van de *Ligas Patrióticas* zoals de sluiting van Peruaanse scholen en kranten, de nationalisatie van de arbeidssector en het stoppen van de Peruaanse immigratie. Naast deze doelen om de Peruaanse identiteit te ondermijnen hadden de *Ligas Patrióticas* ook doelen om te versterken en promoten van de Chileense identiteit in relatie met het chileniseringsproces. Men kan tot de conclusie komen dat de *Ligas Patrióticas* een actieve rol hebben genomen in het chileniseringsproces. De *Ligas Patrióticas* hadden een prominente rol in het intimideren van de Peruaanse bevolking door gebruik van geweld, xenofobie en neopopulisme. Deze acties van de *Ligas Patrióticas* waren gericht op de Peruaanse bevolking die loyaal waren aan Peru en ze onder druk te zetten zodat ze de regio verlieten en als ze niet spontaan weggingen met geweld het land uitgezet werden. Daarnaast was het de bedoeling van de *Ligas Patrióticas* om de Peruaanse bevolking niet in staat te stellen om te kunnen stemmen in de volksraadgeving. Vandaar de reden dat het Peruaanse onderwijsinstellingen werden gesloten door de Chileense overheid en instellingen die open bleven aan te vallen door de *Ligas Patrióticas*. Voor de volksraadgeving moest iemand in staat zijn te kunnen lezen en schrijven. Deze acties hadden als doel om de Peruaanse identiteit te ondermijnen waardoor de Chileense identiteit opgelegd kan worden. Ik zal nu een nadere toelichting geven van de acties van *Ligas Patrióticas* in verband met het chileniseringsproces en het versterken en promoten van de Chileense identiteit.

Het eerste belangrijke aspect was de oprichting van Chileense onderwijsinstanties met Chileense docenten en daarnaast ook oprichting van scoutingsbewegingen. Aan beiden was het verplicht deel te nemen. Daarom was het ook van belang geweest voor de *Ligas Patrióticas* om de Chileense bevolking te onderwijzen en alfabetiseren om in aanmerking ervoor te komen zodat de 'gegijzelde' provincies formeel onderdeel zou kunnen worden van Chileense nationale territorium. Vandaar ook dat er een *Liga Patriótica de Estudiantes* was opgericht met als doel de hoge graad van analfabetisme aan te pakken dat aanwezig was in de regio.

Het tweede belangrijke aspect was het ondermijnen van de Peruaanse identiteit zoals de aanvallen op de Peruaanse krant *La Voz del Sur* dat een slachtoffer was van de aanvallen van de *Ligas Patrióticas*. Een reden dat deze krant was aangevallen was omdat het diende als een verbinding met Peru en het daarnaast een informatiebron was voor de Peruaanse bevolking in de 'gegijzelde' provincies. De *Ligas Patrióticas* waren verantwoordelijk voor aanvallen op de drukpers en daarnaast ook vielen ze krantenjongeren aan om de verspreiding van de krant te stoppen. Daarentegen beschuldigde de Chileense patriottische kranten de Peruaanse krant van een lastercampagne om nepnieuws te verspreiden over verzonnen acties die de *Ligas Patrióticas* had ondernomen tegen de Peruaanse bevolking.

Het laatste belangrijke aspect dat relevant was het territoriaal nationalisme in verband met het chileniseringsproces en *Ligas Patrióticas*. Om er voor te zorgen dat deze 'gegijzelde' provincies Chileens zouden worden wou de *Ligas Patrióticas* de Peruaanse migratie stopzetten en daarnaast de Peruaanse bevolking die niet gechileneerd kon worden het land uitzetten. Daarbij ook Chileense migratie vanuit het metropool aan te moedigen waarbij het van belang is dat er genoeg arbeid beschikbaar is voor Chileense burgers in de arbeidssector. Dit is ook een van de redenen waarom de *Ligas Patrióticas* zeer belangrijk vonden dat Chileense burgers de voorrang kregen als er werk beschikbaar kwam in tegenstelling tot buitenlanders (vooral Peruanen en Bolivianen).

Als een terugkoppeling naar de centrale concepten uit het theoretisch kader kan er gesproken worden van territoriaal nationalisme in verband met chileniseringsproces. Er is namelijk sprake van dat er een poging gedaan wordt door de *Ligas Patrióticas* om de 'gegijzelde' provincies onderdeel te laten uitmaken van het Chileense nationale territorium door de bevolking in de regio ervan te overtuigen zichzelf als onderdeel te zien van de natiestaat. Alhoewel ik mijn best heb gedaan voldoende bewijs te vinden voor mijn scriptie zou ik voor een vervolgonderzoek aanraden meer informatie te zoeken in de rol van de Chileense overheid toentertijd. Daarnaast had ik zelf ook problemen met informatie zoeken uit Chileense en Peruaanse kranten omdat er amper een digitaal archief is van kranten uit de periode 1910 tot 1930.

BIBLIOGRAFIE

Primaire bronnen

Tijdschrift *Ariqueña*, 1923.

Tijdschrift *Torbellino*, 1924.

Krant *El Eco Patrio*, 1919.

Krant *El Ferrocarril*, 1918-1926.

Krant *La Voz del Sur*, 1926.

Krant *The New York Times*, 1925.

Secundaire bronnen

Anderson, B. (2016[1983]). *Imagined Communities: Reflections on the Origen and Spread of Nationalism*. Londen: Verso.

Baud, M.; Koonings, K.; Oostindie, G.; Ouweneel, A. & Silva, P. (1994). *Etniciteit als strategie in Latijns-Amerika en de Caraïben*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Baumann, G. (1999). *The multicultural riddle. Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*. New York: Routledge.

Blakemore, H. (1993). *Chile since Independence. From the War of the Pacific to 1930*. Cambridge University Press.

Breuilly, J. (2006). *Introduction*. In: Gellner, E. (2006[1983]). *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing. XIII-LIII.

Clayton, L.A.; Conniff, M.L. & Gauss, S.M. (2017). *A New History of Modern Latin America*. Berkeley: University of California Press.

Cushman, G.T. (2013). *Guano and the Opening of the Pacific World*. Chapter 2 The Guano Age (pp. 23-74). New York: Cambridge University Press.

Díaz Aguad, Alfonso (2014). *La violencia del discurso: la problemática política y social de Tacna y Arica, a través de la prensa local 1918-1926*. Ediciones Universidad de Tarapacá: Andros Impresores.

Díaz Araya, Alberto & Ruz Zagal, Rodrigo (2009). Estado, escuela chilena y población andina en la exsubdelegación de Putre. Acciones y reacciones durante el período post Guerra del Pacífico (1883-1929). *Polis: Revista de la Universidad Bolivariana*, 8(24), 311-340.

Galdames Rosas, Luis; Ruz Zagal, Rodrigo & Meza Aliaga, Michel (2014). *Imaginario nacional en revistas de la frontera norte de Chile post guerra del Pacífico: "Ariqueña" (Arica, 1923) y "Torbellino" (Tacna, 1924)*. Tiempos Violentos. 101-107. Ediciones Universidad de Tarapacá: Andros Impresores.

Gellner, E. (2006[1983]). *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing.

González Miranda, Sergio (1994). El Estado chileno en Tarapacá: el claroscuro de la modernización, la chilenización y la identidad regional. *Diálogo Andino* (13), 79-89.

González Miranda, Sergio (2000). El proceso de chilenización de la región de Tarapacá: Ligas Patrióticas y escuela fiscal 1907-1950. *Travesía* (3), 55-68.

González Miranda, Sergio (2004). *El dios cautivo: las Ligas Patrióticas en la chilenización compulsiva de Tarapacá (entre 1910 y 1922)*. Santiago de Chile: LOM ediciones.

González Miranda, Sergio (2010). *La llave y el candado: el conflicto entre Perú y Chile por Tacna y Arica (entre 1883 y 1929)*. Santiago de Chile: LOM Ediciones.

Haas, E.B. (1986). What is Nationalism and why should we study it. *International Organization*, 40(3), 707-744.

Hillman, R.S. & D'Agostino, T.J. (2011). *Understanding Contemporary Latin America*. Chapter 7 International relations (pp. 185-221). Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

Hobsbawm, E.J. (1992). *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.

Isla Monsalve, Pablo (2017). *Orden y Patria es nuestro lema: construcción de alteridad en la gramática del legalismo y del enemigo interno en Chile*. Santiago de Chile: Ediciones Universidad Diego Portales.

Keen, B. (1996). *A History of Latin America*. Houghton Mifflin.

Llanos Sierra, Nelson (2011). El reino chileno del terror: la prensa estadounidense y la controversia de Tacna y Arica, 1925-1926. *Revista estudios hemisféricos y polares*, 2(2), 1-25.

Maldonado, Carlos; González Miranda Sergio y McGee, Sandra (2005). *Las Ligas Patrióticas: un caso de nacionalismo, xenofobia y lucha social en Chile*. Centro de Estudios Miguel Enríquez (CEME). Archivo Chile.

Marshall, E. (1999). Nationalisme en politieke machtsvorming in Suriname. *OSO: Tijdschrift voor Surinaamse taalkunde, letterkunde en geschiedenis*, 18, 65-76.

Mondaca Rojas, Carlos; Gajardo Carvajal, Yeliza & Sánchez Espinoza, Eugenio (2014). *Violencia sociopolítica en Arica y Tacna, 1900-1920*. Tiempos Violentos. 63-74. Ediciones Universidad de Tarapacá: Andros Impresores.

Osorio Soto, Gary Martín (2021). La educación no formal y la destrucción de la identidad nacional peruana durante la ocupación de Tacna y Arica: “El escultismo en la chilenización de Tacna y Arica”. *ScienceOpen, ScienceOpen Reprints*, 1-25.

Penrose, R.A.F. (1910). The Nitrate Deposits of Chile. *The Journal of Geology*, 18(1), 1–32.

Rivera Olguín, Patricio (2014). *Arica: la sincronía de un orden violento en la cotidianidad*. Tiempos Violentos. 199-206. Ediciones Universidad de Tarapacá: Andros Impresores.

Soto Lara, José & Pizarro Pizarro, Elías (2014). *A este cholo hay que matarlo como a un perro: violencia nacionalista y justicia en Arica durante los preparativos del plebiscito entre Chile y Perú (1925-1926)*. Tiempos Violentos. 85-99. Ediciones Universidad de Tarapacá: Andros Impresores.

Tagliazzo, E. (2005). Tropical Spaces, Frozen Frontiers: The Evolution of Border-Enforcement in Nineteenth-century Insular Southeast Asia. *Locating Southeast Asia: Geographies of knowledge and politics of space*. Leiden: KITLV. 149-174.

Van Schendel, W. (2005). Geographies of Knowing, Geographies of Ignorance: Jumping Scale in Southeast Asia. *Locating Southeast Asia: Geographies of knowledge and politics of space*. Leiden: KITLV. 275-307.

Wiarda, H.J. & Kline, H.F. (2018). *Latin American Politics and Development*. Chile: from democracy to dictatorship and back (pp. 141-168). Boulder: Routledge.

Winichakul, T. (1997). *Siam Mapped, a History of the Geo-Body of a Nation*. Honolulu: University of Hawai'i Press.